

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Tereza Jirsová

Postavení a úloha centrálních bank v historii

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. PhDr. Ilona Bažantová, CSc.

Katedra národního hospodářství

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 29. 11. 2020

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 175122 znaků včetně mezer.

V Praze dne

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala paní doc. JUDr. PhDr. Iloně Bažantové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za pomoc, trpělivost a velmi vstřícný přístup.

OBSAH

Úvod	1
1 Bankovní systém a vznik centrálního bankovníctví.....	3
1.1 Charakteristika bankovního systému	3
1.1.1 Komerční bankovníctví	5
1.1.2 Centrální bankovníctví	5
1.2 Vznik centrálního bankovníctví ve světě.....	8
1.2.1 Hlavní způsoby zakládání centrálních bank	9
1.3 Vznik centrálního bankovníctví na našem území	10
1.3.1 Vznik Národní banky Československé.....	14
1.3.2 Vznik České národní banky.....	16
1.3.3 Shrnutí a porovnání	19
2 Zakotvení v právním řádu	22
2.1 Ústavní zakotvení.....	22
2.1.1 Národní banka Československá.....	22
2.1.2 Česká národní banka.....	22
2.1.3 Shrnutí a porovnání	25
2.2 Zákonné zakotvení	26
2.2.1 Národní banka Československá.....	26
2.2.2 Česká národní banka.....	30
2.2.3 Shrnutí a porovnání	33
2.3 Cíl.....	34
2.3.1 Národní banka Československá.....	34
2.3.2 Česká národní banka.....	35
2.3.3 Shrnutí a porovnání	39
3 Postavení	40
3.1 Právní forma.....	40
3.1.1 Národní banka Československá.....	40
3.1.2 Česká národní banka.....	44
3.1.3 Shrnutí a porovnání	46
3.2 Orgány.....	47
3.2.1 Národní banka Československá.....	47
3.2.2 Česká národní banka.....	51
3.2.3 Shrnutí a porovnání	57
3.3 Nezávislost.....	59

3.3.1	Národní banka Československá.....	60
3.3.2	Česká národní banka.....	62
3.3.3	Shrnutí a porovnání	66
	Závěr.....	69
	Seznam zkratk.....	74
	Seznam použitých zdrojů.....	75
	Odborná literatura	75
	Elektronické zdroje	76
	Právní předpisy	78
	Judikatura.....	80
	Ostatní	80
	Seznam obrázků.....	81
	Abstrakt	82
	Abstract.....	83

ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je *Postavení a úloha centrálních bank v historii*. Obecně lze centrální banku charakterizovat jako banku s emisním monopolem, provádějící měnovou politiku a regulující bankovní systém. Jedná se tedy o vrcholnou instituci, která je zcela zásadní pro ekonomickou stabilitu a má kompetence zmírňovat dopady případného nepříznivého ekonomického vývoje. Je tedy zjevné, že vznik centrálního bankovníctví představuje důležitý mezník ve vývoji bankovníctví jako takového.

Protože zadané téma je velmi široké, nabízí nepřehledné množství možných pojetí a způsobů zpracování, považuji za vhodné specifikovat zaměření své diplomové práce. Tím je komparace centrální banky samostatné Československé republiky, Národní banky Československé, a centrální banky České republiky, České národní banky.

Cílem mé práce je představit a porovnat vybrané aspekty těchto dvou centrálních bank v naší historii. Mou hypotézou je, že jsou si obě banky jako centrální banky demokratických států podobné v právním zakotvení a postavení. Mým záměrem je tuto hypotézu ověřit a zjistit, zda bylo při tvorbě právní úpravy centrálního bankovníctví při vzniku České republiky pohlíženo do minulosti a zda existuje kontinuita s centrální bankou první republiky. Případně, zda by se současná úprava mohla v něčem inspirovat úpravou prvorepublikovou a bylo-li by to ku prospěchu. Zejména přihlédneme-li k faktu, že prvorepublikové právo je stále i po téměř sto letech inspiračním zdrojem práva současného,¹ domnívám se, že se jedná o problematiku aktuální.

Základní použitou metodou výzkumu bude komparace a následná analýza. Témata jsou zpracována s pomocí zdrojů od českých i zahraničních autorů. Především z odborných publikací, právních předpisů a komentářů k nim. Použito je i mnoho elektronických zdrojů, zejména informace poskytované na webových stránkách České národní banky. Byť je tato práce zaměřená na právní komparaci, nutně vychází i z historického a ekonomického kontextu činnosti zkoumaných centrálních bank.

¹ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, byl důležitým ideovým zdrojem při tvorbě Ústavy. Dalším příkladem z nedávné doby může být zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, jehož základním ideovým zdrojem byl vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937, který ovšem nebyl nikdy jako zákon skutečně přijat.

Předkládaná diplomová práce je členěna do tří částí. V první části se budu stručně zabývat bankovním systémem, charakteristikou a vznikem centrálního bankovníctví, a to nejprve ve světě a poté na našem území. Následně představím okolnosti vzniku Národní banky Československé a České národní banky a porovnáám je.

Ve druhé části představím zakotvení obou centrálních bank v právním řádu. Popíši ústavní i zákonnou právní úpravu obou bank a budu se rovněž věnovat stanovenému cíli činnosti a jeho úpravě v právním řádu. V případě obou centrálních bank se budu snažit vystihnout důležité změny právní úpravy, ke kterým během existence institucí došlo. Všechny popsané aspekty, na které je v této části kladen důraz, budou přehledně průběžně shrnuty a porovnány.

Třetí a poslední část je zaměřena na charakteristiku postavení Národní banky Československé a České národní banky, co se týče právní formy, orgánů a míry nezávislosti. Rovněž v této části bude dodržena obvyklá struktura a popsané aspekty budou u obou centrálních bank shrnuty a porovnány.

Záměrně je v práci vynechána činnost centrálních bank, která je sama o sobě velmi obsáhlou a složitou problematikou, jež by s ohledem na právní zaměření předkládané práce její rozsah přesahovala.

1 BANKOVNÍ SYSTÉM A VZNIK CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ

V této části se budu nejprve zabývat bankovním systémem a charakteristikou jednostupňového a dvoustupňového bankovního systému. V rámci bankovního systému stručně představím komerční banky jako bankovní instituce, které vznikly mnohem dříve než banky centrální, a obecně charakterizují centrální bankovníctví co do jeho základních funkcí a zásad činnosti.

Dále nastíním vznik centrálního bankovníctví ve světě. Protože se vznikem prvních centrálních bank vzniká i dvoustupňový bankovní systém, nezbytný pro zdravé fungování tržních ekonomik i v dnešní době, nelze tento historický mezník v mém přehledu opomenout. V této části popíši také důvody pro zakládání prvních centrálních bank a hlavní tři hlavní způsoby jejich vzniku na konkrétních příkladech centrálních bank dnešního Švédského království, Spojeného království a Italské republiky, tedy na nejstarších centrálních bankách v historii, které si své výjimečné postavení zachovaly dodnes.

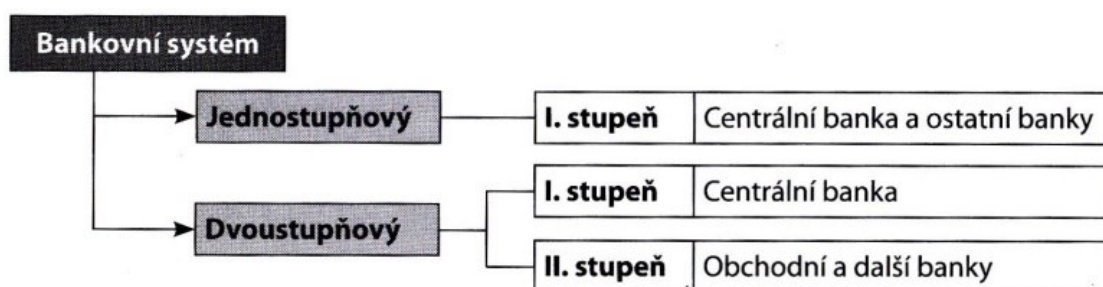
Po představení vzniku centrálního bankovníctví ve světě se budu věnovat vzniku centrálního bankovníctví na našem území a představím okolnosti související se vznikem dvou centrálních bank v našich dějinách, na které jsem se rozhodla ve své diplomové práci zaměřit, a to prvorepublikové centrální banky, Národní banky Československé, a centrální banky dodnes fungující, České národní banky. Následně okolnosti vzniku obou centrálních bank porovnáám.

1.1 CHARAKTERISTIKA BANKOVNÍHO SYSTÉMU

„Bankovní systém v dané zemi tvoří centrální banka a síť obchodních bank, jejich vzájemné vztahy a rovněž jejich vztahy k okolí (podnikovému sektoru, domácnostem, státu, zahraničí).“² Bankovní systémy můžeme z hlediska uspořádání vztahů mezi obchodními bankami a centrální bankou diferencovat na jednostupňové a dvoustupňové bankovní systémy.

² DVOŘÁK, Petr. *Obchodní bankovníctví*. In: REVENDA, Zbyněk, MANDEL, Martin, KODERA, Jan, MUSÍLEK, Petr, DVOŘÁK, Petr. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2012. 424 s. ISBN 978-80-7261-240-6. Str. 88.

Obr. 1: Jednostupňový a dvoustupňový bankovní systém

Zdroj: REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. 3. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7261-230-7. Str. 18.

V jednotupňovém bankovním systému je většina operací prováděna centrální bankou,³ vedle které často existují další banky, které jsou ovšem závislé na rozhodnutích centrální banky a jejím nepřímém řízení. Tyto banky se specializují na předem úzce vymezený okruh bankovních činností či oblastí. Jednostupňový bankovní systém je charakteristický pro státy s netržní ekonomikou a bývá označován jako systém „monobanky“.⁴

Ve dvoustupňovém bankovním systému je centrální banka funkčně oddělena od obchodních bank a až na výjimky neprovádí činnosti, které spadají do působnosti ostatních bank, především neřídí jejich činnost a neúvěruje podnikatelský sektor. Obchodní a další banky podnikají na finančním trhu za účelem maximalizace zisku zcela samostatně, pouze s ohledem na regulaci odvětví. Právě z důvodu snahy o zisk, závislosti existence bank na výsledcích hospodaření, jejich většímu počtu a tedy konkurenci, je dvoustupňový bankovní systém mnohem efektivnější než jednotupňový. Tento systém je charakteristický pro státy s tržní ekonomikou, jejichž bankovní systémy se ale mohou navzájem velmi lišit.⁵ Bankovní systémy v tržních ekonomikách můžeme z hlediska oddělení komerčního a investičního bankovníctví rozdělit na model

³ Do vzniku centrálního bankovníctví byly všechny bankovní systémy jednotupňové. Jednostupňový bankovní systém je tedy historicky starší a v jeho rámci neexistovala centrální banka. Veškeré bankovní činnosti, včetně emise hotovostního oběživa, prováděly komerční banky. Systém, který zde popisují, by se dal označit jako zvláštní forma jednotupňového systému. (DVOŘÁK, Petr. *Obchodní bankovníctví*. In: REVENDA, Zbyněk, MANDEL, Martin, KODERA, Jan, MUSÍLEK, Petr, DVOŘÁK, Petr. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2012. 424 s. ISBN 978-80-7261-240-6. Str. 88.)

⁴ REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. 3. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7261-230-7. Str. 18.

⁵ REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. 3. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7261-230-7. Str. 19.

univerzálního bankovníctví, kdy banky mohou poskytovat produkty komerčního i investičního bankovníctví, a naopak model odděleného bankovníctví, kdy na jedné straně jsou obchodní a na druhé specializované investiční banky a každý druh má jasně stanovené možnosti.⁶

1.1.1 Komerční bankovníctví

Komerční bankovníctví předcházelo vzniku bankovníctví centrálního. První zmínky o komerčních transakcích, které mohou být považovány za počátky bankovníctví, pocházejí ještě z doby před naším letopočtem a jsou spojeny s přechodem od naturální směny ke směně peněžní. První skutečné banky vznikaly ale až v průběhu 12. století v severní Itálii, centru tehdejšího obchodního světa.

Banky (vyjma centrálních) jsou instituce, které provádějí operace a obchody s penězi (ekonomické vymezení) a zároveň mají k provádění této činnosti bankovní licenci od centrální banky (právní vymezení).⁷

1.1.2 Centrální bankovníctví

Centrální banka je základní bankou ve státě a vrcholnou institucí v bankovním systému. Mezi charakteristické znaky centrálních bank patří:

1. emisní monopol na hotovostní peníze
2. provádění měnové politiky
3. regulace bankovního systému⁸

Obecně lze první z uvedených znaků, tedy emisní monopol na hotovostní peníze, považovat za znak prioritní. Právě díky emisnímu monopolu se centrální banky začaly vyčleňovat ze sféry komerčních a jiných bank. Další charakteristické znaky přibýly až postupem doby.⁹

V důsledku změn postavení, činnosti či významu centrálních bank se v průběhu doby vyvinuly základní zásady jejich činnosti. Ty jako první zformuloval Montagu

⁶ DVOŘÁK, Petr. *Obchodní bankovníctví*. In: REVENDA, Zbyněk, MANDEL, Martin, KODERA, Jan, MUSÍLEK, Petr, DVOŘÁK, Petr. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2012. 424 s. ISBN 978-80-7261-240-6. Str. 88.

⁷ REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. 3. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7261-230-7. Str. 16.

⁸ REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. 3. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7261-230-7. Str. 26.

⁹ REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. 3. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7261-230-7. Str. 26-27.

Collet Norman, guvernér Bank of England v letech 1920–1944. První jeho sepsanou formulaci zásad lze najít na jeho rukou psaných podkladech ke schůzkám týkajícím se návratu ke zlatému standartu:

Obr. 2: Základní zásady činnosti centrálních bank dle Montagu Collet Normana

28.1.25

1. with Cash 240. advises freedom at an early date
175 sh. advice - to during 1925 -
in difference in price-level. see Pines 23rd
International cooperation for international advantage

2. Reasons for Cashion. Advice of RS & PM.
Goodwill of U.S.
Warning to Speculators
Allege fears at home of too drastic rate
May cost S.A. & Australia
Assurance doubly sure

against Cashion. Implies fears as to success.
Undignified
may prevent drastic rate
adequate exports
Parliamentary difficulties

Cost of Cashion to Exchanges covered by smaller cost
of service of debt: in itself a reason for
Ch. to secure gold parity

3. Reasons for April
May 3. Encouraged by RS & PM.
Only 2/4 cent in value for Dec 31.
Easy to arrange prompt Cashion
Impossible to arrange .. 6/8 months ahead
avoid months of waiting & wondering
takes the market unprepared.
May avoid next depreciation of \$/g.

Recommend to form on Wed. 3. pm. Cable 15. i - 9 mel.
.. 16 (2) i -

Zdroj: SAYERS, Richard Sidney. *The Bank of England 1891 - 1944: Appendixes*. Cambridge University Press, 1976, 411 s. ISBN 978-0521210669. Str. 76, 77. Dostupné z:

<https://books.google.cz/books?id=uQQ9AAAAIAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

Přehledněji tyto zásady centrálních bank guvernéra Montagu Collet Normana sepsal a interpretoval například Revenda:

- nekonkurovat ostatním bankám v obchodní a investiční činnosti
- neúročít vklady přijímané od komerčních a jiných bank
- být nezávislou institucí, provádět ale i operace pro vládu
- být bankou pro domácí banky a podporovat jejich rozvoj
- být zúčtovacím centrem pro domácí banky
- shromažďovat informace o domácích bankách a sledovat vývoj bankovního systému
- mít oprávnění k rozhodování o úvěrové pomoci bankám
- péče o měnovou stabilitu
- podpora stability bankovního systému a finančních trhů¹⁰

¹⁰ REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. 3. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7261-230-7. Str. 28.

Tato pravidla fungování jsou uplatňována při činnosti centrálních bank dodnes, ač se samozřejmě míra významnosti těchto pravidel v různých státech liší v závislosti na režimu a ekonomickém systému.

Guvernér Montagu Collet Norman byl zároveň zastáncem institucionalizace spolupráce centrálních bank. Jako podklady pro připravovanou konferenci byly v Londýně formulovány následující rezoluce:

- autonomie a osvobození od politické kontroly jsou žádoucí pro všechny centrální a rezervní banky
- v souladu s výše uvedeným ustanovením je žádoucí politika nepřetržité spolupráce mezi centrálními bankami a rezervními bankami, ať se nacházejí kdekoli
- bez omezení jejich svobody by spolupráce měla zahrnovat důvěrnou výměnu informací a názorů mezi těmito bankami, pokud jde o záležitosti jako diskontní sazby, stabilita směn a pohyb zlata
- každá taková banka by měla uznat význam mezinárodních i národních zájmů pro obnovení světové ekonomické a obchodní stability
- měla by se snažit provádět své zahraniční bankovní operace výhradně s příslušnými centrálními nebo rezervními bankami jiných zemí
- každá taková banka by se měla snažit rozšířit přiměřené a řádné bankovní nástroje, bez zbytečného ohledu na zisk, na další centrální a rezervní banky: tyto prostředky zahrnují úschovu zlata, peněz a cenných papírů a diskontování schválených směnek
- měla by podniknout kroky, jak je to možné, aby vždy zajistila absolutní právo na výběr veškerého zlata, peněz a cenných papírů jménem jiných centrálních a rezervních bank
- každá taková banka by se měla snažit pomáhat při vytváření volného trhu ve forwardové směně ve své vlastní zemi, pokud neexistuje přiměřeně organizovaný trh

Konference se nikdy nekonala. Zarazila ji opozice v New Yorku, kde stejně jako v Tokiu nebo ve Stockholmu byla myšlenka institucionalizované spolupráce, regulované závaznými mezinárodními dohodami, považována za zcela nepřijatelnou. Návrhy rezolucí formulované v Londýně v rámci přípravy konference jsou však i nadále

považovány za důležitý dokument týkající se Normanových mezinárodních cílů. Poskytly totiž definici chování centrálních bank, která byla považována za normu praktického jednání.¹¹

1.2 VZNIK CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ VE SVĚTĚ

Do vzniku centrálních bank byly všechny bankovní systémy jednostupňové. Vznik centrálního bankovníctví, a tím i vznik dvoustupňového bankovního systému, můžeme tedy zcela jistě považovat za významný mezník ve vývoji bankovníctví jako takového. První centrální banky byly zakládány v 17. století a prudší rozvoj vzniku centrálních bank nastal až ve 20. století.

Jak již bylo zmíněno výše, centrální banky vznikaly později než banky komerční a také z jiných důvodů. Za nejstarší a nejdůležitější důvod lze označit zájem panovníka na existenci vlastní instituce, která by v případě potřeby doplnila do státní pokladny chybějící prostředky, jejichž nedostatek byl zapříčiněn zejména rozhazovačností a vedením nákladných válek.

Takto zakládané první centrální banky měly tedy dvě hlavní funkce:

- vedení účtů pro panovníka
- úvěrování schodku státního rozpočtu¹²

Protože se funkce úvěrování často deformovala do podoby dodávání chybějících peněz do státní pokladny k zajišťování výdajů panovníka, rychle se zvyšovalo množství peněz v oběhu, což v řadě případů vedlo k finančnímu rozvratu. Z tohoto důvodu byly postupně omezovány možnosti panovníka vůči centrální bance, v čemž lze spatřovat počátek cesty k jejich samostatnosti a nezávislosti. Ke dvěma výše zmíněným důvodům zakládání centrálních bank se s postupným vývojem společnosti přidal také důvod

¹¹ GYÖRGY, Péteri. *Central Bank Diplomacy: Montagu Norman and Central Europe's Monetary Reconstruction after World War I*. In: *Contemporary European History / Volume 1 / Issue 3*, 1992, Str. 240. Dostupné z:

<https://www-cambridge-org.ezproxy.is.cuni.cz/core/journals/contemporary-european-history/article/central-bank-diplomacy-montagu-norman-and-central-europes-monetary-reconstruction-after-world-war-i/83AE1D639F8D76F2D43F4B2C4CB303F6>

¹² REVENDA, Zbyněk. *Centrální banka*. In: REVENDA, Zbyněk, MANDEL, Martin, KODERA, Jan, MUSÍLEK, Petr, DVOŘÁK, Petr. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2012. 424 s. ISBN 978-80-7261-240-6. Str. 213.

účelnější, tedy centralizace emise peněz. „Vzniká tak prioritní definiční znak centrální banky.“¹³

1.2.1 Hlavní způsoby zakládání centrálních bank

Existují tři hlavní způsoby zakládání centrálních bank – přeměna existující soukromé banky na banku centrální pověřením výše uvedených funkcí, přidělení výsadního práva emise bankovek soukromé bance nebo založení centrální banky jako zcela nové instituce.¹⁴

Příkladem vzniku centrální banky přeměnou z banky soukromé je Sveriges Riksbank (Švédská říšská banka), nejstarší centrální banka na světě. V roce 1656 byla jako první švédská banka založena soukromá komerční banka Stockholms banco,¹⁵ která vydávala první bankovky v Evropě. Ty nebyly nijak kryty, koncept byl postaven pouze na důvěře veřejnosti ve schopnost banky vyplatit hodnotu bankovek. Přes prvotní velký úspěch se banka brzy dostala do problémů, neboť postupně tiskla větší množství bankovek, než mohla vyplatit a ty tedy ztratily na hodnotě.¹⁶ Na troskách Stockholms banco prosadila šlechta vznik Riksens Ständers Bank, ke kterému došlo v roce 1668. Tento rok je tedy rokem vzniku nejstarší centrální banky světa. Hned od počátku činnosti banky byl jeden z jejích úkolů udržování cenové stability.¹⁷ V roce 1866 byla banka přejmenována na Sveriges Riksbank a tento název má dodnes. Banka byla dlouho jedinou obchodní bankou ve Švédském království a tedy i jedinou emisní bankou, nicméně postupně začaly vznikat další banky a některé i emitovaly vlastní bankovky. V roce 1897 byl přijat zákon, na základě kterého se Sveriges Riksbank měla stát jediným emitentem bankovek na území Švédského království a měla zároveň opustit

¹³ REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. 3. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7261-230-7. Str. 28.

¹⁴ REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. 3. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7261-230-7. Str. 28.

¹⁵ *Historical timeline*. (Sveriges Riksbank) [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/historical-timeline/>

¹⁶ *1661 - First banknotes in Europe*. (Sveriges Riksbank) [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/historical-timeline/1600-1699/first-banknotes-in-europe/>

¹⁷ *1668 - Sveriges Riksbank is founded*. (Sveriges Riksbank) [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/historical-timeline/1600-1699/sveriges-riksbank-is-founded/>

většinu komerční činnosti. K naplnění zákona došlo na přelomu let 1903-1904 a Sveriges Riksbank se stala centrální bankou v pravém slova smyslu.¹⁸

Ke vzniku centrální banky přidělením privilegia emise bankovek došlo například na území dnešní Italské republiky. V roce 1893 byla založena Banca d'Italia v rámci celkové reorganizace italských emisních bank, nicméně významného postavení se banka dočkala až v roce 1926, kdy se stala jedinou institucí s právem emise bankovek a stala se definitivně centrální bankou Itálie. Získala pravomoc bankovního dohledu a byl také formálně uznán její status jako veřejnoprávní instituce.¹⁹

Založení centrální banky jako zcela nové instituce se uplatnilo v Anglii v roce 1694. Anglická pokladna byla v té době zatížena značnými válečnými výdaji a banka byla tedy založena k financování vlády. Měla formu akciové společnosti a král se stal jedním z prvních akcionářů, o zajištění zbytku financí se postarali bohatí Angličané. Banka dostala název The Governor and Company of the Bank of England, postupem času začala být označována pouze Bank of England. Královská charta z roku založení stanovovala, že byla banka založena za účelem podpory veřejného blaha a prospěchu lidí, tato koncepce je ctěna dodnes. Výsadní právo emise bankovek získala Bank of England v roce 1844. Za konec soukromé éry banky je považován rok 1946, kdy došlo ke znárodnění a banku od tohoto roku vlastnila vláda, nikoli soukromí akcionáři. To vládě poskytlo pravomoc jmenovat guvernéry a ředitele banky a vydávat jí pokyny. Vládní pravomoc vydávat pokyny ovšem dosud nebyla využita.²⁰ Vliv vlády nicméně přetrvává dodnes, jako příklad lze uvést skutečnost, že cíle činnosti jsou bance stanovovány ministrem financí, Bank of England není tedy v tomto ohledu nezávislá.

1.3 VZNIK CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ

Počátky centrálního bankovníctví na našem území spadají již do doby Rakouského císařství, které se od 18. století opakovaně potýkalo s vysokým státním dluhem. Na přelomu století se enormní vzrůst státních výdajů řešil zvyšováním množství peněz v oběhu, což způsobilo hyperinflaci a vedlo k vyhlášení státního

¹⁸ 1831 - *Private banks issue their own banknotes*. [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/historical-timeline/1800-1899/private-banks-issue-their-own-banknotes/>

¹⁹ *History*. (Banca d'Italia) [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.bancaditalia.it/chi-siamo/storia/index.html?com.dotmarketing.htmlpage.language=1>

²⁰ *Our History*. (Bank of England) [online]. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.bankofengland.co.uk/about/history>

bankrotu v roce 1811. Další státní bankrot hrozil jen o pár let později. V důsledku této bezútešné měnové situace se začala rozšiřovat teorie o nutnosti založení banky, která by byla oddělena od státních financí. Bankovky tedy měly být vydávány podle potřeb oběhu, nikoli podle přání panovníka. Průkopníkem tohoto přesvědčení byl tehdejší ministr financí Johann Philipp Stadion, který tvrdil, že „*pouze soukromá, od státu oddělená banka může získat důvěru obyvatelstva a jejím vydáváním bankovek s dostatečným kovovým krytím se ozdraví měna. Stát nebude podle nich moci svým vlastnictvím a řídicím vlivem ovlivňovat kurzy bankovek a ty budou vydávány podle potřeb obchodního oběhu. Poprvé se v naší historii objevuje koncepce fungování banky – soukromé akciové společnosti, které je státem dočasně za určitých zákonně vymezených podmínek svěřeno výlučné oprávnění emise bankovek.*“²¹ Nejednalo se o typickou koncepci, Stadion ji musel těžce prosazovat. V roce 1816 tak vznikla Privilegovaná rakouská národní banka, která měla formu soukromé akciové společnosti. Bylo jí uděleno privilegium emise bankovek na 25 let, které bylo prodlužováno. Jejím hlavním úkolem bylo dosažení rovnováhy ve finančních poměrech státu, jejich zlepšení a péče o organizaci peněžního oběhu. Ačkoli byla banka formálně oddělena od státu, o svou autonomii musela bojovat. S prodloužením privilegia v roce 1841 vliv státu narostl, činnost začala být přímo kontrolována vládou. Poté byl vliv státu zeslaben, ale při zvýšení válečných výdajů banka opět stát úvěrovala.²²

V souvislosti s rakousko-uherským vyrovnáním v politické rovině došlo k vyrovnání také na úrovni cedulové banky. V roce 1878 byla Privilegovaná rakouská národní banka transformována do Rakousko-Uherské banky, forma akciové společnosti byla zachována, práva a závazky přešly a s nimi i emisní privilegium, ovšem pro celé Rakousko-Uhersko. Původní Privilegovaná rakouská národní banka byla zrušena bez likvidace.²³

Po 1. světové válce, kdy nikdo nepředpokládal tak rychlý rozpad Rakousko-Uherska, zůstala Rakousko-Uherská banka společnou centrální bankou pro všechny nástupnické země a rakousko-uherská koruna společnou měnou, která byla ovšem

²¹ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 13.

²² BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 12-23.

²³ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 25-27.

veškerými nekrytými emisemi zcela znehodnocena. V nástupnických státech se ekonomický a měnový chaos řešil vydáváním dalšího oběživa, proto bylo pro nově vzniklou Československou republiku prvním a nejdůležitějším krokem v této oblasti urychleně zavést vlastní měnu a vytvořit banku s emisními funkcemi.²⁴ Vznikla řada návrhů, jak situaci vyřešit. „*Podkladem pro návrh vládního zákona se stalo doporučení Aloise Rašína a Viléma Pospíšila na okolkování části bankovek a na postupné stahování bankovek z oběhu se silnou počáteční redukcí jejich množství... Od samého počátku však bylo zřejmé, že měnová odluka, i když bude provedena úspěšně, umožní sice oddělení domácího peněžního oběhu od oběhu v ostatních nástupnických státech a položí základ pro vytvoření vlastní měny a měnové politiky, nedokáže však sama o sobě překonat poválečný chaos a neblahé dědictví po Rakousko-Uhersku. Mělo-li dojít k nápravě rozvrácených peněžních poměrů, musela být spojena s peněžní reformou.*“²⁵

V lednu 1919 začal tedy Rašín připravovat měnovou odluku bez jakékoli spolupráce s Rakousko-Uherskou bankou, což vyústilo ve stížnosti ze strany Rakousko-Uherské banky na porušení jejího emisního privilegia. Rašínovou vizí bylo provedení měnové odluky výměnou staré měny za novou československou měnu prostřednictvím okolkování v poměru 1:1. Zároveň část oběživa měla být stažena. Nový oběh československých korun měl zpočátku být nucený, neboť neexistovaly měnové kovové zásoby, a státovkový, neboť měna byla jistěna pouze státem, jeho exekutivou, nikoli centrální bankou s právem emise. Na tajném nočním zasedání Národního shromáždění dne 25. února 1919 byla tato koncepce akceptována.²⁶

Zákonný podklad pro měnovou odluku byl tedy přijat a hned dalšího dne byly na hranicích rozmístěny hlídky a hranice byly uzavřeny, byla zastavena přeshraniční doprava, včetně poštovní. Po celém území byly rozvezeny tiskoviny, informace se šířily v novinách, ale i v kostelích nebo obchodech. Samotná odluka probíhala

²⁴ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 41-43.

²⁵ KODEROVÁ, Jitka. *Měnová odluka od Rakouska*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let československé koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 14.

²⁶ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 43-45.

od 3. do 9. března 1919, na Slovensku trvala o tři dny déle.²⁷ Byla stanovena povinnost předložit a provést soupis majetku pro pozdější vyměření dávky²⁸ z majetku a z přírůstku majetku. Při soupisu bylo provedeno okolkování bankovek při zachování nominální hodnoty. Rašín chtěl původně při odluce zadržet 80 % oběživa, Národním shromážděním bylo schváleno zadržení 50 % oběživa předloženého k výměně. Vznikl tak tzv. státovkový dluh, který měl být postupně budoucí cedulové bance splácen. Tato restrikce oběživa spolu s dávkou z majetku měla postupně zhodnocovat českou měnu.²⁹

Dalším krokem v cestě za měnovou samostatností bylo založení instituce s funkcemi centrální banky. Z důvodu časové tísně a obav z nízké důvěryhodnosti nové měny byl vznik plnohodnotné samostatné centrální banky odložen. Přistoupilo se k dočasnému řešení a v březnu roku 1919 vznikl Bankovní úřad při ministerstvu financí. Hlavním účelem jeho vzniku bylo obstarávání funkcí cedulové banky.³⁰ „Bankovnímu úřadu připadla v letech 1919 až 1926 nelehká úloha provést československou měnu turbulencemi poválečného období, kdy se musel vypořádat s inflací ale i důsledky deflační krize. Zároveň se spolupodílel na likvidaci Rakousko-uherské banky a především připravil vznik již nezávislé centrální banky – Národní banky Československé.“³¹

Na závěr výkladu o počáteční situaci v Československé republice považuji za vhodné zdůraznit, že „zrod československé měny a první československé instituce s funkcemi centrální banky je neodmyslitelně spjat se jménem Aloise Rašína (1867-1923),“³² prvního československého ministra financí, který vyzdvihoval důležitost samostatnosti a nezávislosti centrální banky. Jeho zásadní význam pro vývoj měnové situace v Československé republice potvrzuje i fakt, že měnová reforma z roku

²⁷ KODEROVÁ, Jitka. *Měnová odluka od Rakouska*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let československé koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 15.

²⁸ S ohledem na dnešní terminologii je to pojem zavádějící, jednalo se o daně.

²⁹ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 43-45.

³⁰ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 41-51.

³¹ *Bankovní úřad ministerstva financí* [online]. [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/bankovni_urad_ministerstva_financi/

³² BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 41.

1919 je dodnes nazývána Rašínovou měnovou reformou. Zároveň reforma vytvořila podmínky pro stabilizaci ekonomiky a její růst v dalších letech.³³

1.3.1 Vznik Národní banky Československé

Jak již bylo zmíněno, fungování Bankovního úřadu bylo pouze dočasnou záležitostí. Bylo nutné vytvořit nezávislou centrální banku, která by nebudila dojem sepětí se státem a byla v zahraničí vnímána jako seriózní partner. „*Vznik první, opravdu české, centrální banky*“³⁴ ovšem nebyl nijak jednoduchý. Přípravoval se již od roku 1920, kdy bylo přijato zákonné zakotvení v podobě bankovního zákona. Ještě před vznikem cedulové banky došlo ovšem k významné novelizaci v podobě novely bankovního zákona. Legislativní úpravě se budu blíže věnovat v bodě 2.2.1.

Ke skutečnému zřízení centrální banky mohlo dojít až po naplnění hospodářských, finančních a měnových předpokladů a celkové stabilizaci, jak předpokládal bankovní zákon. Rašín v knize napsané na konci roku 1921 vše zdůvodnil následovně: „*Zákon nebyl dosud proveden, poněvadž jeho provedení odvislé jest od likvidace Rakousko-uherské banky a od úspěšného provedení dávky z majetku, aby nová banka cedulová mohla vstoupiti v život s malou částkou soukromoprávně neb drahým kovem nekrytých státovek. K jejímu zavedení jest ovšem dále nutno, aby závazky státu z mírových smluv byly určeny a nejen rozpočet státní dosáhl rovnováhy, nýbrž aby také koruna dosáhla stability po určité době, poněvadž přechod k nové měně vyžaduje nutně, aby stabilisovaná hodnota koruny došla výrazu v cenách, pohledávkách a nárocích a dle toho mohla býti upravena bezpečně relace mezi korunou a novou jednotkou měnnou.*“³⁵

Ačkoli tedy zákonný podklad centrální banky byl položen již v roce 1920, přípravy vzniku instituce zintenzívněly až v letech 1924 a 1925 a vyvrcholily uskutečněním valné hromady dne 21. března 1926.³⁶ Schůzi zahájil úvodním projevem tehdejší ministr financí Karel Engliš, který potvrdil splnění zákonných podmínek

³³ Rašínova měnová reforma [online]. [cit. 2016-08-08]. Dostupné z: http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/1_vznik_a_stabilizace_samostatne_ceskoslovenske_meny/rasinova_menova_reforma.html

³⁴ CIMBŮREK, Jan, ŘEŽÁBEK, Pavel. *Centrální bankovníctví v kontextu právního řádu na území České republiky*. In: Český finanční a účetní časopis, 2010, roč. 5, č. 2. Str. 20. Dostupné z: <https://cfuc.vse.cz/pdfs/cfu/2010/02/03.pdf>

³⁵ RAŠÍN, Alois. *Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922. 147 s. Str. 84.

³⁶ *Národní banka Československá* [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/narodni_bank_a_ceskoslovenska/index.html

pro vznik instituce a svou řeč zakončil symbolickým odevzdáním československé koruny do správy Národní banky Československé slovy: „*Pane guvernére, odevzdávám do rukou Národní banky Československé nejvzácnější náš klenot, korunu československou, která je atributem naší svobody a samostatnosti. ... Odevzdávám ji do správy autonomní cedulové banky s vroucím přáním, aby ji spravovala jako svěřené děcko, s péčí a láskou tak, aby každý bezpečně věděl, kdo korunu naši přijímá, že hodnotu, kterou má, bude mít dnes, zítra a za desetiletí.*“³⁷ Oficiální datum vzniku a zahájení činnosti Národní banky Československé bylo stanoveno na základě vyhlášky ministra financí č. 43/1926 Sb. z. a n., o zahájení činnosti Národní banky Československé,³⁸ na 1. dubna 1926, kdy se také uskutečnilo první zasedání bankovní rady. Den zahájení činnosti byl formálně zpětně posunut k 1. lednu 1926. K tomuto datu převzala Národní banka Československá většinu obchodů zaniknuvšího Bankovního úřadu.³⁹

*„V rámci celého československého bankovního systému a národního hospodářství měla Národní banka Československá významnou a nezastupitelnou roli. Usilovala o proporcionalitu měnové politiky, výrazně se podílela na sanačním procesu jednotlivých bank postižených deflační a později velkou hospodářskou krizí a snažila se pozitivně stimulovat hospodářský růst. Byla vnímána světovými finančními centry jako jedna z nejstabilnějších emisních institucí ve středoevropském prostoru.“*⁴⁰

V následujících letech prošla Národní banka Československá bezesporu pozoruhodným vývojem, od podřízení německé okupační moci, přes krátké poválečné obnovení činnosti, k ukončení činnosti v éře direktivně plánované ekonomiky při zavedení monobanky, Státní banky československé. Není bez zajímavosti,

³⁷ Ustavující valná hromada Národní banky Československé [online]. [cit. 2020-02-22]. Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/narodni_banky_ceskoslovenska/ustavujici_valna_hromada_narodni_banky_ceskoslovenske.html

³⁸ Vyhláška ministra financí č. 43/1926 Sb. z. a n., o zahájení činnosti Národní banky Československé stanovila: „*Podle čl. X zákona ze dne 23. dubna 1925, č. 102 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, rozhodl ministr financí, dohodnuv se s bankovní radou, že Národní banka Československá zahájí činnost dne 1. dubna 1926; tím přestane zároveň působiti Bankovní úřad ministerstva financí.*“ Zmiňované ustanovení čl. X. novely bankovního zákona stanovilo, že se do § 46 bankovního zákona vkládá jako druhý odstavce: „*Jakmile zahájí banka činnost, přestane působiti Bankovní úřad ministerstva financí. O tom, kdy banka zahájí činnost, dohodne se ministr financí s bankovní radou a vydá úřední vyhlášku ve Sbirce zákonů a nařízení.*“

³⁹ KUNERT, Jakub. *Ustavení Národní banky Československé*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 113.

⁴⁰ KUNERT, Jakub, NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Česká národní banka, 2008. 183 s. ISBN 978-808-7225-066. Str. 79.

že převzetí práv a závazků Státní bankou československou od bývalých peněžních ústavů, jedním z nichž byla i Národní banka Československá, se dělo na základě singulární sukcese. Proto Národní banka Československá existovala i nadále, uvádělo se, že je „v klidu“. Zákon č. 31/1950, o Státní bance československé, v ustanovení § 2 odst. 2 stanovil, že ústavy, jejichž práva a závazky převzala Státní banka československá, „ukončí svou činnost převodem práv a závazků na banku a zaniknou dnem, který stanoví ministr financí vyhláškou ve Sbírce zákonů.“ O formálním zrušení Národní banky Československé rozhodlo ministerstvo financí až na konci roku 1989 a od 1. ledna 1990 vstoupila banka do likvidace. Poté ministr financí České a Slovenské Federativní Republiky vydal rozhodnutí o jejím zrušení ke dni 30. dubna 1990, čímž se historie Národní banky Československé po šedesáti čtyřech letech definitivně uzavřela.⁴¹

1.3.2 Vznik České národní banky

Změna politického režimu v roce 1989 znamenala pro centrální bankovníctví období transformace, upouštění od centrálně plánovaného hospodářství a zavádění tržních principů. Zároveň ale „celková společenská změna po rozpadu Sovětského svazu vedla k snahám řady evropských národů docílit mezinárodně právně uznané státnosti, přičemž stranou emancipačních snah nestály ani národy žijící na území bývalé Československé socialistické republiky.“⁴² Spory mezi českou a slovenskou politickou reprezentací ohledně základních otázek směřování státu gradovaly a vyvrcholily po volbách v červnu 1992. Vývoj směřoval ke vzniku samostatných států, který musel být nutně doprovázen také vznikem samostatných centrálních bank. Proto se od září 1992 Státní banka československá, která vykonávala funkci federální centrální banky, začala na rozdělení federace připravovat.⁴³

Činnost Státní banky československé upravoval zákon o Státní bance československé,⁴⁴ který již reflektoval tržní hospodářské prostředí. Ačkoli byl tento

⁴¹ KUNERT, Jakub. *Národní banka Československá a její akcie*. In: *Věstník Muzea cenných papírů*. Praha. Ročník X., Číslo 3. Str. 17. Dostupné z:

<http://www.das-mcp.cz/muzeum/files/vestniky/MCP%20Vestnik%2003-2017-FINALm.pdf>

⁴² RÝDL, Tomáš. *Vznik České národní banky, její legislativní ukotvení a vývoj právní úpravy (1993-2019)*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 163.

⁴³ *Česká národní banka* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z:

https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/ceska_narodni_banky/index.html

⁴⁴ Před jeho účinností, která nastala dne 1. února 1992, se činnost Státní banky československé řídila zákonem z roku 1989, který byl sice progresivní ve znamení sovětské perestrojky, ale společenské změny

zákon v účinnosti jen pár měsíců, v důsledku budoucího rozdělení států bylo nutné připravit zákon nový, který by položil vznik centrální bance nově vzniklé České republiky. Tento vznik umožnil v říjnu 1992 ústavní zákon č. 493/1992 Sb., který původní znění čl. 14 zákona o Státní bance československé doplnil o odst. 4: „*Česká republika a Slovenská republika mohou vytvářet své emisní banky. Emisní banky republik vzniknou rozdělením Státní banky československé. Zákon Federálního shromáždění rozdělí majetek, práva a povinnosti Státní banky československé a stanoví den jejich převzetí emisními bankami republik.*“⁴⁵ Na jeho základě byl v prosinci schválen zákon o České národní bance. Zákonně upravě je věnován bod 2.2.2.

Pro dělení majetku Státní banky československé mezi dvě nástupnické centrální banky byl klíčový ústavní zákon o dělení majetku. Jeho čl. 1 mimo jiné stanovil, že „*podle tohoto ústavního zákona se rozdělí i majetek Státní banky československé,*“ čl. 2 stanovil, co se rozumělo majetkem, který byl dle čl. 1 předmětem dělení a čl. 3 stanovil principy tohoto dělení.

Obecným principem byl princip podílu počtu obyvatel, podle kterého státní majetek přecházel na Českou republiku a Slovenskou republiku v poměru 2:1. Byl aplikovatelný na případy, kdy se neuplatnil územní princip, podle kterého přecházel majetek na ten nástupnický stát, na jehož území se nacházel. Územní princip byl aplikovatelný na nemovitosti a na movité věci tvořící příslušenství věcí nemovitých. Dále čl. 3 odst. 4 ústavního zákona o dělení majetku stanovil, že práva a závazky, které se vztahovaly pouze k jedné republice, přechází jen na ni. Konečně čl. 6 odst. 4 ústavního zákona o dělení majetku stanovil: „*Emisní banka České republiky a emisní banka Slovenské republiky převezmou ke dni zániku České a Slovenské Federativní Republiky příslušnou část majetku, práv a povinností Státní banky československé.*“

Bilance Státní banky československé byla rozdělena tak, že pohledávky za federálním rozpočtem a devizové rezervy budou rozděleny v poměru 2:1, aktiva a pasiva vůči Mezinárodnímu měnovému fondu v poměru 2,29:1 a úvěry a depozita

si po roce 1989 vyžádaly zákon nový, který by reflektoval odklon od socialistického plánovitěho hospodářství. (RÝDL, Tomáš. *Vznik České národní banky, její legislativní ukotvení a vývoj právní úpravy (1993-2019)*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 163.)

⁴⁵ Ustanovení čl. 1, bod 9 ústavního zákona č. 493/1992 Sb.

obchodních bank byly rozděleny územně podle sídla bank. „Ze závěrečné bilance Státní banky československé ve výši 386 099,9 mil. Kčs přešlo na výchozí bilanci České národní banky 268 224,5 mil. Kčs.“⁴⁶

Definitivní datum rozdělení federace stanovil ústavní zákon č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky, který v čl. 1 odst. 1 stanovil, že uplynutím dne 31. prosince 1992 zaniká Česká a Slovenská Federativní Republika. Následujícího dne, 1. ledna 1993, vznikla samostatná Česká republika a s ní i Česká národní banka.

„S počátky existence České národní banky je nerozlučně spojena i měnová odluka.“⁴⁷ V souvislosti s rozdělením federace vyvstala otázka, jak naložit s federální měnou. Smlouva o měnovém uspořádání z října 1992, uzavřená mezi vládami obou států, počítala s fungováním československé koruny i v roce 1993 a nestanovovala konkrétní údaje stran ukončení tohoto režimu, zákon o České národní bance v § 56 stanovil, že „bankovky a mince vydané Státní bankou československou, které jsou zákonnými penězi ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona, se považují za zákonné peníze ve smyslu § 16.“

Již zákon o České národní bance stanovil, že „peněžní jednotkou v České republice je koruna česká.“⁴⁸ Bylo tedy evidentní, že existence společné měny je pouze provizorní řešení a jedna měna nemůže být trvale aplikována na měnové politiky dvou různých centrálních bank. Režim jediné měny byl ukončen velmi brzy, k měnové odluce došlo na základě zákona č. 60/1993 Sb., o oddělení měny, který v § 13 odkazoval na nařízení vlády, které mělo stanovit den oddělení měny, dobu, po kterou bude prováděna výměna bankovek a další podrobnosti. Stalo se tak nařízením vlády č. 61/1993 Sb., k provedení zákona o oddělení měny, které nabylo stejně jako zákon účinnosti dnem vyhlášení, tedy dne 2. února 1993. Výměna neokolkovaných bankovek

⁴⁶ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005. 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 127.

⁴⁷ DVOŘÁK, Petr, REVENDA, Zbyněk. *Vývoj bankovního systému v podmínkách transformace české ekonomiky*. In: VENCOVSKÝ, František, JINDRA, Zdeněk, NOVOTNÝ, Jiří, PŮLPÁN, Karel, DVOŘÁK, Petr a kolektiv. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha: Bankovní institut, a.s., 1999. 594 s. ISBN 80-7265-030-0. Str. 492.

⁴⁸ Ustanovení § 13 zákona o České národní bance.

za okolované probíhala ve dnech 4. až 9. února 1993.⁴⁹ „Je třeba konstatovat, že realizace měnové odluky bezesporu patří k neúspěšnějším operacím České národní banky a všech jejích zaměstnanců, kteří se na ní podíleli.“⁵⁰

1.3.3 Shrnutí a porovnání

Po stručném úvodu do problematiky centrálního bankovníctví a vzniku prvních centrálních bank ve světě i u nás, jsem v první části diplomové práce popsala okolnosti vzniku dvou centrálních bank, na které je diplomová práce zaměřena, tedy Národní banky Československé a České národní banky.

Národní banka Československá mohla vzniknout až po stabilizaci válkou zdecimovaného hospodářství a celkovém zlepšení finanční a měnové situace. Do té doby vykonával dočasně funkce cedulové banky Bankovní úřad při ministerstvu financí, na který Národní banka Československá v roce 1926 svou činností navázala. Zahájila činnost téměř osm let po vzniku samostatné Československé republiky, sedm let od přijetí československé měny a šest let po přijetí zákonného zakotvení. Ačkoli zde na jednu stranu existovala kontinuita s činností Rakousko-Uherské banky, byla zde snaha se co nejdříve po osamostatnění politickém osamostatnit i v oblasti cedulové banky.

Vznik České národní banky nepovažuji za stejně komplikovaný a zdlouhavý jako proces vzniku Národní banky Československé. Po volbách v červnu 1992, kdy bylo zřejmé, že dojde k rozpadu federace, bylo rovněž zřejmé, že vzniknou samostatné centrální banky a pracovalo se na řadě zákonů, které by jejich vznik umožnily. Ačkoli času nebylo dost a práce probíhaly ve spěchu, byl zákonný základ pro činnost České národní banky včas připraven. Zákon o České národní bance nabyl účinnosti ke stejnému dni, kdy došlo k rozpadu federace a vzniku samostatné České republiky, a tedy i České národní banky.

Obě centrální banky vznikly v souvislosti se vznikem samostatných států. Za důkaz vzniku těchto samostatných států lze považovat zavedení nových měn a s tím

⁴⁹ KUNERT, Jakub. *Ustavení Národní banky Československé*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 165-167.

⁵⁰ KUNERT, Jakub. *Ustavení Národní banky Československé*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 167.

související měnové odluky v letech 1919 a 1993, které byly také představeny. Jedná se o zásadní měnové odluky, ke kterým v naší historii došlo, nabízí se tedy jejich srovnání. Domnívám se, že odluka po vzniku samostatné České republiky se jistě nechala inspirovat Rašínovou měnovou odlukou, minimálně ve způsobu jejího provedení okolkováním. Kromě tohoto společného znaku jsou zde ovšem i odlišnosti.

V první řadě v roce 1919 došlo k měnové odluce ještě před vznikem cedulové banky a hlavní úlohu hrála exekutiva, zejména ministerstvo financí v čele s Rašínem. Oproti tomu v roce 1993 došlo od 1. ledna ke vzniku České národní banky, stále provizorně fungovala československá koruna a k měnové odluce mělo dojít časem. Politické neshody české a slovenské reprezentace celý proces urychlily a k odluce došlo již druhý měsíc po rozdělení federace, ačkoli původně se odluka očekávala o několik měsíců později.

Další rozdíl lze spatřovat v celkovém způsobu provedení odluky. Měnová odluka v roce 1919 byla Rašínovým dílem, její příprava probíhala bez jakékoli kooperace s představiteli Rakousko-Uherské banky, kteří si poté stěžovali, že bylo z československé strany porušeno emisní privilegium banky. V tomto případě se tedy jednalo řečla bych až o revoluční počín, kdy obyvatelstvo do poslední chvíle nevědělo, co se děje, veškerá jednání probíhala v tajnosti, během akce byly uzavřeny hranice apod. To vše za účelem co nejrychlejšího osamostatnění československé měny a zajištění stabilního prostředí. Oproti tomu v roce 1993 se jednalo o plán, na kterém se obě strany dopředu domluvily a postupovaly dle něj, ačkoli k odluce došlo nakonec dříve, než bylo původně plánováno. Revolučního ducha, jakého spatřuji v prvním případě, zde postrádám.

Poslední zajímavý rozdíl, který bych ráda zmínila, je nejspíš tím nejdůležitějším. Jedná se o rozsah a účel měnové odluky. V roce 1919 byla měnová odluka spojena s měnovou reformou, s restrikcí oběživa a soupisy majetku k vyměrování daní, to vše s cílem probudit poválečné hospodářství. Na druhou stranu v roce 1993 se jednalo skutečně pouze o měnovou odluku ve smyslu výměny starých peněz za nové bez ambice cokoli reformovat.

Srovnání obou měnových odluk bych ráda uzavřela opět společným bodem, za který považuji úspěch obou odluk. Pochopitelně ekonomický význam měla zejména odluka z roku 1919, protože byla spojena s reformou, která vytvořila podmínky

pro budoucí stabilizaci hospodářství. U odluky z roku 1993 bych ráda vyzdvihla zejména klidný průběh celé akce, kdy veřejnost reagovala pozitivně a vše bylo dobře logisticky zvládnuto.

2 ZAKOTVENÍ V PRÁVNÍM ŘÁDU

V této části práce se zaměřím na právní zakotvení Národní banky Československé a České národní banky v právním řádu. Budu zkoumat úpravu na ústavní i zákonné úrovni a cíl činnosti. Každý aspekt, na který se zaměřím, nejdříve u obou centrálních bank popíši a následně svá zjištění shrnu, porovnáám a budu se snažit zaujmout k dané problematice stanovisko.

2.1 ÚSTAVNÍ ZAKOTVENÍ

Ústava je základní zákon státu, právní norma nejvyšší právní síly. Proto je jistě namístě zahájit pojednání o zakotvení Národní banky Československé a České národní banky v právním řádu komparací jejich ústavního zakotvení, bylo-li nějaké.

2.1.1 Národní banka Československá

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, ani jiný ústavní zákon, postavení ani činnost centrální banky neupravoval a nijak se o ní nezmiňoval. „*O tom, že stát má plné právo rozhodovat o svém měnověpolitickém uspořádání, nebylo mezi politiky, právníky a dalšími vůbec pochyb, i když v ústavních zákonech o této kompetenci nebyla zmínka, právě pro její samozřejmost.*“⁵¹ Poprvé byla existence centrální banky upravena na ústavní úrovni až ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., o československé federaci.⁵²

2.1.2 Česká národní banka

Zakotvení České národní banky je vyhrazena samostatná Hlava šestá v Ústavě, nesoucí název Česká národní banka. Ačkoli je tedy v Ústavě České národní bance věnována celá jedna samostatná hlava, její rozsah je velmi krátký, čítá pouze jeden článek o dvou odstavcích:

⁵¹ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Ústavní zakotvení centrálních bank působících na našem území*. In: JIRÁSKOVÁ, Věra, SUCHÁNEK, Radovan. *Pocta Prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc. k 70. narozeninám*. Praha: Linde, 2004. 614 s. ISBN 80-7201-487-0. Str. 480.

⁵² Jednalo se o ustanovení čl. 14, jehož smyslem bylo spíše „rozhrazení federální a republikové působnosti.“ (MAJERČÍK, Eubomír. In: RYCHETSKÝ, Pavel, LANGÁŠEK, Tomáš, HERC, Tomáš, MLSNA, Petr a kolektiv. *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 1224 s. ISBN 978-80-7478-809-3. Str. 1035)

„Článek 98

- (1) *Česká národní banka je ústřední bankou státu. Hlavním cílem její činnosti je péče o cenovou stabilitu; do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona.*
- (2) *Postavení, působnost a další podrobnosti stanoví zákon.*⁵³

Ohledně názvu centrální banky lze považovat za překvapivou volbu ústavodárce ve slově „národní“, které se nikde jinde v Ústavě nevyskytuje, když Česká národní banka má existovat a působit pro Českou republiku a její občany nehledě na národnost. V této souvislosti Hřebejk dodává, že tento název byl zřejmě použit k co nejviditelnějšímu odlišení od předchozí Státní banky československé.⁵⁴

Dle současné úpravy je tedy centrální banka ústavně zakotvena, čímž se zařadila mezi nejvyšší ústavní orgány státu a na nejvyšší úrovni je vymezeno rovněž její základní poslání.⁵⁵ Tento pohled na zakotvení centrální banky je ovšem v Evropě spíše ojedinělý. V zemích Evropské unie není zakotvení centrální banky v ústavě obvyklé, ve většině ústav se nenachází o centrální bance ani zmínka.⁵⁶ V této souvislosti Filip uvádí, že ústavní zakotvení centrálního bankovníctví souvisí s uznáním role financí v životě státu a společnosti. V zemích, kde centrální bankovníctví není ústavně zakotveno, se dochází k podobným závěrům díky judikatuře a aplikaci práva Evropské unie.⁵⁷

Česká národní banka patří spolu s Nejvyšším kontrolním úřadem⁵⁸ mezi jediné dvě specializované instituce s kontrolními pravomocemi, které jsou zakotveny v Ústavě.

⁵³ Ustanovení čl. 98 Ústavy.

⁵⁴ HŘEBEJK, Jiří. *Česká národní banka*. In: PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. 1152 s. ISBN 978-80-7502-084-0. Str. 1048.

⁵⁵ HŘEBEJK, Jiří. *Česká národní banka*. In: PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. 1152 s. ISBN 978-80-7502-084-0. Str. 1047.

⁵⁶ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Nestandardní právní zakotvení ČNB*. In: BAŽANTOVÁ, Ilona, HOLMAN, Robert, KLAUS, Václav, KYSILKA, Pavel, TLUSTÝ, Vlastimil, WEIGL, Jiří a další autoři. *Právní postavení centrální banky v demokratickém státě: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. 118 s. Str. 20.

⁵⁷ FILIP, Jan. In: BAHÝLOVÁ, Lenka, FILIP, Jan, MOLEK, Pavel, PODHRÁZKÝ, Milan, SUCHÁNEK, Radovan, ŠIMÍČEK, Vojtěch, VYHNÁNEK, Ladislav. *Ústava České republiky - Komentář*. Praha: Linde Praha, 2010. 1536 s. ISBN 978-80-7201-814-7. Str. 1352.

⁵⁸ Úpravě Nejvyššího kontrolního úřadu je vyhrazena Hlava pátá Ústavy, nesoucí název Nejvyšší kontrolní úřad, která obsahuje jediný článek 97.

„Konstitucionalizace takovýchto orgánů po vzniku samostatné České republiky zapadá do širšího celosvětového fenoménu delegování pravomocí na expertní úřady.“⁵⁹

Ústava stanoví: „Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.“⁶⁰ Zařazení České národní banky mimo tuto konstrukci „do jisté míry zpochybňuje dogma o výlučnosti tripartitní dělby státní moci.“⁶¹ Česká národní banka nepředstavuje žádnou z vyjmenovaných tradičních státních mocí, zároveň ale Ústava nevytváří prostor pro další, bankovní, finanční či emisní moc. „Jedná se tak spíše než o vydělení další zvláštní moci... o vynětí jedné z funkcí státu a její přidělení ČNB, která je ústavně jeho bankou. Z hlediska ústavního (oproti státovědnému) není podstatné, zda je ČNB státní orgán nebo ne. Podstatná je její role v oblasti fiskální politiky, její vztahy s jinými ústavními orgány a její vliv na jejich rozhodování.“⁶² Česká národní banka je tak orgánem sui generis.

Dle Hřebejka byla České národní bance vyhrazena samostatná hlava z několika důvodů. Jednak z důvodu jejího vynětí z tradiční tripartity mocenských orgánů a podpoře její nezávislosti. Dále zmíněný autor poukazuje na doktrínu řízení státu pomocí finančních nástrojů, kdy centrální banka coby reprezentant finančního řízení by měla mít v ústavním systému místo. Rovněž uvádí, že vydávání peněz je tradičně jednou ze základních funkcí státu.⁶³

„V Ústavě jsou pouze rámcově načrtnuty kontury fungování České národní banky.“⁶⁴ Ustanovení čl. 98 odst. 1 Ústavy představuje „institucionální záruku

⁵⁹ MAJERČÍK, Lubomír. In: RYCHETSKÝ, Pavel, LANGÁŠEK, Tomáš, HERC, Tomáš, MLSNA, Petr a kolektiv. *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 1224 s. ISBN 978-80-7478-809-3. Str. 1033.

⁶⁰ Ustanovení čl. 2 odst. 1 Ústavy.

⁶¹ HŘEBEJK, Jiří. *Česká národní banka*. In: PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. 1152 s. ISBN 978-80-7502-084-0. Str. 1047.

⁶² FILIP, Jan. In: BAHÝLOVÁ, Lenka, FILIP, Jan, MOLEK, Pavel, PODHRÁZKÝ, Milan, SUCHÁNEK, Radovan, ŠIMÍČEK, Vojtěch, VYHNÁNEK, Ladislav. *Ústava České republiky - Komentář*. Praha: Linde Praha, 2010. 1536 s. ISBN 978-80-7201-814-7. Str. 1365.

⁶³ HŘEBEJK, Jiří. *Česká národní banka*. In: PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. 1152 s. ISBN 978-80-7502-084-0. Str. 1047-1048.

⁶⁴ MAJERČÍK, Lubomír. In: RYCHETSKÝ, Pavel, LANGÁŠEK, Tomáš, HERC, Tomáš, MLSNA, Petr a kolektiv. *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 1224 s. ISBN 978-80-7478-809-3. Str. 1037.

existence centrální banky s určitou pozicí a úkoly.“⁶⁵ Je v něm uvedena její nejdůležitější funkce – Česká národní banka je ústřední bankou státu, a její hlavní cíl. Tomu se budu blíže věnovat v bodě 2.3.2. Další podrobnosti stanovuje zákon o České národní bance, jako prováděcí zákon dle čl. 98 odst. 2. Ústavy. Ústava byla přijata již s jeho znalostí, proto počítala s tím, že kompetence České národní banky budou upřesněny v úvodních ustanoveních zákona o České národní bance.⁶⁶ Zákonné úpravě je věnován bod 2.2.2.

Kromě zmíněného čl. 98 Ústavy se centrální bance Ústava věnuje také v čl. 62 písm. k), kde je upraveno jmenování členů bankovní rady České národní banky. Dle tohoto článku se jedná o nekontrasignovanou pravomoc prezidenta republiky. Tento stav je ovšem předmětem kontroverze a bude mu věnována pozornost v bodě 3.2.2.

2.1.3 Shrnutí a porovnání

V této kapitole jsem porovnávala ústavní zakotvení Národní banky Československé a České národní banky. Zjistila jsem, že Národní banka Československá, na rozdíl od současné České národní banky, nebyla na ústavní úrovni vůbec zakotvena, poprvé byla existence centrální banky na ústavní úrovni upravena až v roce 1968.

Úpravě České národní banky je vyhrazena samostatná hlava šestá v Ústavě o jediném čl. 98, který obsahuje zakotvení České národní banky jako ústřední banky státu a vytyčuje její hlavní cíl, v podrobnostech odkazuje na zákonnou úpravu. Ústavodárce tím dodal instituci nezpochybnitelný význam. Tím spíše, že je České národní bance vyhrazena samostatná hlava, která je v systematice Ústavy postavena na roveň ostatním státním mocím, od kterých je oddělena, a je tedy na nich nezávislá. Navíc do její činnosti lze zasahovat dle čl. 98 odst. 1 Ústavy pouze na základě zákona, takže její činnost nelze upravovat například podzákonnými právními předpisy moci výkonné. Sice není za nezávislou instituci v Ústavě přímo označena, ale domnívám se, že právě zakotvením v samostatné hlavě a tím, že do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona, ústavodárce zamýšlel nezávislost České národní banky podpořit.

⁶⁵ FILIP, Jan. In: BAHÝLOVÁ, Lenka, FILIP, Jan, MOLEK, Pavel, PODHRÁZKÝ, Milan, SUCHÁNEK, Radovan, ŠIMÍČEK, Vojtěch, VYHNÁNEK, Ladislav. *Ústava České republiky - Komentář*. Praha: Linde Praha, 2010. 1536 s. ISBN 978-80-7201-814-7. Str. 1359.

⁶⁶ MAJERČÍK, Lubomír. In: RYCHETSKÝ, Pavel, LANGÁŠEK, Tomáš, HERC, Tomáš, MLSNA, Petr a kolektiv. *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 1224 s. ISBN 978-80-7478-809-3. Str. 1037.

Dle mého názoru je tedy zakotvení centrální banky na ústavní úrovni příhodné, podtrhuje význam instituce a v systematice Ústavy, jakou zvolil ústavodárce, podporuje její nezávislost. Ústavní úpravu České národní banky v rozsahu jediného článku považuji za dostačující. Jejím smyslem je pouze zakotvení instituce a garantování jejího postavení, podrobnosti jsou ponechány běžným zákonům. Ačkoli se domnívám, že lze některé aspekty širokého pojmu nezávislosti z Ústavy dovodit, jak bylo zmíněno v předchozím odstavci, zastávám názor, že by nezávislost České národní banky měla být v Ústavě zakotvena výslovně, podobně jako je tomu u Nejvyššího kontrolního úřadu.⁶⁷

2.2 ZÁKONNÉ ZAKOTVENÍ

Jak již vyplynulo z předchozích kapitol, činnost Národní banky Československé i České národní banky je upravena zákonem. V této kapitole popíši strukturu zákonné úpravy obou centrálních bank, u Národní banky Československé zmíním rovněž některé změny, ke kterým došlo mezi rokem 1920, kdy nabyl účinnosti bankovní zákon, a rokem 1926, kdy byla instituce skutečně ustavena. U České národní banky se zaměřím na účinnou zákonnou úpravu a zmíním rovněž pár novelizací, ke kterým od vzniku České národní banky došlo.

2.2.1 Národní banka Československá

K iniciativám na vytvoření zákonného podkladu cedulové banky docházelo již na konci roku 1918, ale Národnímu shromáždění byl předložen vládní návrh takového zákona až v lednu 1920. Jednalo se o proklamativní text o čtyřech paragrafech, dle kterého měla být zřízena cedulová banka ve formě akciové společnosti, zároveň však bylo vládě umožněno cedulovou banku zestátnit. Dle důvodové zprávy byla tato forma vybrána zejména z důvodu ochrany měny před politickými vlivy. Tento hojně kritizovaný návrh však byl již v březnu stažen. Poté se přistoupilo k vypracování nového návrhu, který byl Národním shromážděním schválen v březnu 1920 a stal

⁶⁷ „Nejvyšší kontrolní úřad je nezávislý orgán. Vykonává kontrolu hospodaření se státním majetkem a plnění státního rozpočtu.“ (čl. 97 odst. 1 Ústavy)

se základem pro právní zakotvení cedulové banky.⁶⁸ Jak již bylo zmíněno v bodě 1.3.1, tímto zákonem byl bankovní zákon.

Bankovní zákon sestával ze 142 paragrafů, uspořádaných ve dvou částech, a tří příloh. První část, část A, čítající 51 paragrafů, se nazývala „Ustanovení měnová“ a členila se na dvě hlavy:

I. Výsada a bankovky (§ 1 – § 38)

II. Ustanovení přechodná, kapitálová účast státu (§ 39 – § 51)

Druhá, obsáhlejší část, část B, čítající 91 paragrafů, se nazývala „Stanovy“ a členila se na 8 hlav:

I. Základní ustanovení a zvláštní práva banky (§ 52 – § 70)

II. Správa banky (§ 71 – § 83)

III. Jednací řády (§ 84 – § 96)

IV. Státní dozor (§ 97 – § 99)

V. Zaměstnanci banky (§ 100 – § 102)

VI. Valná hromada (§ 103 – § 120)

VII. Obchody banky (§ 121 – § 130)

VIII. Účtování, výkazy a likvidace (§ 131 – § 142)

Přílohy obsahovaly „Vzor akcie“, „Vzor kuponu k akcií“ a „Vzor talonu k akcií“.⁶⁹

Mezi nejdůležitější ustanovení každého zákona nepochybně patří hned ta první. Bankovní zákon nebyl výjimkou. Ráda bych zmínila první tři paragrafy bankovního zákona ve znění z roku 1920.

⁶⁸ KUNERT, Jakub. *Ustavení Národní banky Československé*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 111-112.

⁶⁹ Bankovní zákon.

„§ 1

Úprava oběhu platidel jest výhradním právem státu. Úprava tato provedena bude tímto zákonem a zákonem měnovým, po případě dalšími zvláštními zákony.

§ 2

Aby státu včas byl zjednán další prostředek k postupné úpravě měny, zmocňuje se vláda, aby vykonajíc vhodná opatření přípravná zřídila v době, kdy k tomu budou dány hospodářské předpoklady, akciovou banku cedulovou.

§ 3

Základem pro výdej bankovek bude měnová jednotka určená měnovým zákonem.⁷⁰

Domnívám se, že již z dikce těchto ustanovení vyplývá, že bankovní zákon byl přijímán pro dobu budoucí, žádné konkrétní datum vzniku cedulové banky nebylo stanoveno a s jistým prodlením vzniku se počítalo od počátku. Z prvních paragrafů vyvozují, že vzniku cedulové banky mělo předcházet přijetí přinejmenším měnového zákona a k jejímu zřízení byla zmocněna vláda, až budou dány hospodářské předpoklady. Byla zde stanovena forma akciové společnosti. Za povšimnutí stojí skutečnost, že se zde hovoří obecně o „akciové bance cedulové“, bez uvedení jejího názvu. Ustanovení § 53 bankovního zákona sice stanovilo, že firma banky je Národní banka Československá, ale úvodní, nejdůležitější, ustanovení zákona tuto skutečnost nereflektovala. Stejně tak se v obecné rovině hovoří o „měnové jednotce“, ačkoli byla v souvislosti s měnovou reformou měnová jednotka označena jako „koruna československá“.⁷¹ Domnívám se, že tvůrci bankovního zákona zvolili toto teoretické označení z důvodu, že bylo zvažováno několik alternativních pojmenování měnové jednotky a „koruna“, spojovaná s monarchistickým státním zřízením, byla zvolena

⁷⁰ Ustanovení § 1 až § 3 bankovního zákona.

⁷¹ Ustanovení § 5 zákona č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n.: „Měnová jednotka pro oblast Československého státu označuje se jako koruna československá, ve zkratce Kč.“

pouze jako název provizorní. Zcela překvapivě ovšem nebylo nikdy od tohoto názvu upuštěno.

Národní banka Československá vznikla, až když to poměry umožnily, tedy po zlepšení ekonomické situace, a to šest let po přijetí původní zákonné úpravy. V důsledku tohoto prodlení bylo nutné bankovní zákon ještě před samotným vznikem instituce novelizovat. Stalo se tak novelou bankovního zákona, jež obsahovala 28 článků, které značně modifikovaly některá ustanovení původního znění zákona. Zde uvádím první tři články, které považuji v novele bankovního zákona za klíčové, a na kterých bych ráda demonstrovala posun, ke kterému za šest let došlo.

„Čl. I

- (3) Vládě se ukládá, aby zřídila podle zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové (bankovního zákona), který se tu zároveň mění a doplňuje, „Národní banku Československou“.*
- (4) Tím mění se § 2 bankovního zákona.*

Čl. II

- (1) Základem pro výdej bankovek bude nynější měnová jednotka „koruna československá“ (Kč).*
- (2) Tím mění se § 3 bankovního zákona.*

Čl. III

- (1) Dokud nebude bance zvláštním zákonem uložena povinnost vyměňovati bankovky za kov podle § 15 bankovního zákona, jest banka povinna pečovati o udržení poměru koruny československé ku plnohodnotným zlatým měnám cizím na úrovni posledních dvou let.“⁷²*

Podíváme-li se na § 1 a § 2 bankovního zákona ve světle čl. 1 a čl. 2 novely bankovního zákona, lze zpozorovat, že zmocnění vlády ke zřízení cedulové banky již nepůsobilo neurčitým dojmem pro budoucí, hospodářsky příhodnější dobu, jako v původní úpravě, ale je zde vládě uloženo jako povinnost. Dále cedulová banka byla

⁷² Ustanovení čl. I až čl. III novely bankovního zákona.

pojmenována jako „Národní banka Československá“. Rovněž v bankovním zákoně dosud nedefinovaná měnová jednotka byla označena jako „koruna československá“. K vydání měnového zákona, který měl být základním podkladem pro úpravu oběhu platidel dle § 1 bankovního zákona, nedošlo. S tím souvisí, jak vyplývá z čl. 3 novely bankovního zákona, že bylo prozatím upuštěno od předpokladu zlatého krytí měny dle § 15 bankovního zákona,⁷³ nicméně poměr československé koruny musel být udržován vůči zahraničním měnám zlatem krytým na úrovni posledních dvou let, existovala tedy nepřímá vazba koruny na zlato. Zlatý standard⁷⁴ byl zaveden až v roce 1929 v důsledku přijetí opatření Stálého výboru č. 166/1929 Sb. z. a n., o konečné úpravě Československé měny. Kromě novely bankovního zákona došlo ještě k několika novelizacím, ovšem vyjma novely z roku 1929 se jednalo dle mého názoru o změny méně významné. Formálně se centrální bankovníctví na našem území řídilo bankovním zákonem až do roku 1948.

2.2.2 Česká národní banka

Na zákonné úrovni je klíčovým předpisem upravujícím působnost a činnost České národní banky zákon o České národní bance. Byl schválen dne 17. prosince 1992 a účinnosti nabyl k 1. lednu 1993. Tímto zákonem Česká národní banka kontinuálně navázala na činnost Státní banky československé. „*Obecně lze konstatovat, že zákon o České národní bance v podstatě převzal materii zákona o Státní bance československé, zbavil ji už nepotřebných federálních ustanovení... a přizpůsobil ji tak pro potřeby samostatné České republiky.*“⁷⁵ Zákon o Státní bance československé vytvořil právní podklad pro činnost standardní centrální banky, koncepce byla konzultována s experty mezinárodních organizací a jiných centrálních bank a bylo zjištěno, že v potřebném rozsahu odpovídá standardu vyspělé Evropy.⁷⁶ „*Byla zachována stejná struktura členění jednotlivých částí a texty většiny ustanovení. Bylo*

⁷³ Ustanovení § 15 bankovního zákona: „*Zvláštním zákonem určena bude doba, kdy bance nastane povinnost bankovky jí vydané vyplatiti při předložení u hlavní pokladny její v Praze v kovu měnovým zákonem učiněném...*“

⁷⁴ Zavedení zlatého standardu posílilo prestiž československé koruny, nicméně kvůli nastupující hospodářské krizi vláda rozhodla o dvou devalvacích měny v zájmu stabilizace. Ve 30. letech byla československá koruna jednou z nejstabilnějších evropských měn. (*Období zlaté měny* [online]. [cit. 2020-11-11]. Dostupné z:

https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/2_obdobi_zlate_meny/)

⁷⁵ RÝDL, Tomáš. *Vznik České národní banky, její legislativní ukotvení a vývoj právní úpravy (1993-2019)*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 165.

⁷⁶ Důvodová zpráva k zákonu o České národní bance, I. Všeobecná část.

to nejenom zapříčiněno časovým deficitem, kdy se návrh zákona o České národní bance začal připravovat až na podzim 1992, ale především názorem předkladatelů, že ani ne rok účinný zákon o Státní bance československé je až na federalistické uspořádání plně vyhovující.“⁷⁷

Zákon o České národní bance sestává z patnácti částí:

Část první – Základní ustanovení (§ 1 - § 3b)

Část druhá – Organizace České národní banky (§ 4 - § 8)

Část třetí – Vztah k vládě a dalším orgánům (§ 9 - § 11)

Část čtvrtá – Emise bankovek a mincí (§ 12 - § 22)

Část pátá – Nástroje měnové regulace České národní banky (§ 23 - § 26)

Část šestá – Obchody České národní banky (§ 27 - § 34a)

Část sedmá – Pravomoc České národní banky v devizovém hospodářství (§ 35 - § 36)

Část osmá – Další činnosti a oprávnění České národní banky (§ 37 - § 40)

Část devátá – Výkaznictví a statistika (§ 41 - § 43g)

Část desátá – Dohled (§ 44 - § 45d)

Část jedenáctá – Přestupky (§ 46 - § 46b)

Část dvanáctá – Správní řízení (§ 46c - § 46f)

Část třináctá – Hospodaření České národní banky (§ 47 - § 48)

Část čtrnáctá – Všeobecná ustanovení (§ 49 - § 50a)

Část patnáctá – Přejícná a závěrečná ustanovení (§ 51 - § 61)

„Základní charakteristikou legislativní úpravy centrálního bankovníctví České republiky je, že až do roku 2000, resp. 2001 se podstatným způsobem neměnilo zakotvení centrální banky; vždy se jednalo o drobné novelizace, jež souvisely s úpravou

⁷⁷ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 134.

jiných zákonů.“⁷⁸ Významným milníkem byl 1. leden 2001, kdy nabyl účinnosti zákon č. 442/2000 Sb. Jednalo se především o harmonizační novelu, v souvislosti s níž bylo ale diskutováno postavení a úloha centrální banky v ekonomice. Při projednávání v Poslanecké sněmovně byly schváleny pozměňovací návrhy, které byly prezentovány jako řešení korigující nezávislost na správnou míru, ale šlo o pokus ji podstatně narušit a podřídit centrální banku výkonné moci. Z podstatných změn lze zmínit, že stanovení inflačního cíle a režimu směnných kurzů mělo být konzultováno s vládou. Členy bankovní rady měl jmenovat prezident republiky na základě jejího návrhu. Další problematickou změnou bylo rozdělení dosud jednotného rozpočtu, kdy provozní a investiční rozpočet měl podléhat schválení Poslanecké sněmovny. Pokud by odmítla návrh takového rozpočtu, bankovní rada by byla povinna jej doplnit a zpřesnit v souladu s požadavky Poslanecké sněmovny. V těchto ustanoveních, ale i v dalších, bylo spatřováno ohrožení nezávislosti České národní banky. Záležitost byla prezidentem republiky předložena Ústavnímu soudu, který návrhu nevyhověl v plném rozsahu, nicméně zmíněné změny byly Ústavním soudem zrušeny jako neústavní.⁷⁹ Ústavní soud se tak postavil za koncept nezávislosti České národní banky na výkonné moci a utnul snahy politické reprezentace o získání kontroly nad jejími činnostmi.⁸⁰

Ještě před rozhodnutím Ústavního soudu o ústavní stížnosti na některá ustanovení zákona č. 442/2000 Sb. byla vládou předložena další harmonizační novela, do které bylo rozhodnutí Ústavního soudu poté promítnuto.⁸¹ Novela byla přijata jako zákon č. 127/2002 Sb., který záležitost napravil a vrátil nezávislost České národní banky v zásadě na úroveň před přijetím zákona č. 442/2000 Sb. Nicméně zákon č. 442/2000 Sb. přinesl i některá ustanovení, která prezidentem republiky nebyla napadnutá, případně je Ústavní soud nezrušil. Jako příklad lze uvést § 3 odst. 3 zákona č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu, který stanoví: „*Úřad vykonává kontrolu hospodaření České národní banky v oblasti výdajů na pořízení majetku a výdajů na provoz České národní banky.*“ Toto ustanovení zůstalo, ačkoli účetní rozdělení rozpočtu bylo zrušeno. Dalším příkladem může být § 3 zákona o České

⁷⁸ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 139.

⁷⁹ Nález Ústavního soudu č. 278/2001 Sb. ze dne 20. června 2001.

⁸⁰ RÝDL, Tomáš. *Vznik České národní banky, její legislativní ukotvení a vývoj právní úpravy (1993-2019)*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 168.

⁸¹ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 141.

národní bance, který stanovuje povinnost podávat informace Poslanecké sněmovně. Tato úprava je evropskými orgány kritizována jako potenciální ohrožení nezávislosti instituce.⁸²

Za zmínku jistě stojí, že v letech 2006 až 2010 byl připravován a projednáván nový zákon o České národní bance pro etapu po vstupu České republiky do eurozóny. Při přípravě tohoto zákona se vycházelo z předpokladu, že Česká republika do eurozóny vstoupí přibližně v roce 2009, ačkoli v závěrečné etapě procesu bylo zřejmé, že se vstup na několik let odsouvá a legisvakační lhůta by v případě platnosti zákona byla rekordně dlouhá. Návrh byl prezidentem republiky vetován, ovšem veto přišlo na konci volebního období Poslanecké sněmovny, která jej už nemohla přehlasovat. Proces přípravy nového zákona skončil bez jakéhokoli výsledku.⁸³

Jak jsem zmínila, zákon o České národní bance je klíčový, není ovšem jediným zákonem, který upravuje činnost České národní banky. Zákony, které se postavení a činnosti České národní banky dotýkají jen okrajově, jsou zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, zákon č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví, zákon č. 240/2013 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech, zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, zákon č. 370/2017 Sb., o platebním styku, a další.

2.2.3 Shrnutí a porovnání

V této kapitole jsem popisovala strukturu zákonného zakotvení Národní banky Československé a České národní banky. V obou případech zákonná úprava představuje těžiště úpravy.

Činnost a působnost Národní banky Československé byla upravena v bankovním zákoně z roku 1920, který jejímú vzniku předcházela a jako předpoklad vzniku stanovil hospodářské předpoklady. Vzhledem k tomu, že Národní banka Československá vznikla

⁸² BARÁK, Josef. § 1 (Postavení). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 5.

⁸³ BARÁK, Josef. Úvod. In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. XXIV.

až v roce 1926, bylo nutné změny v názoru na fungování banky, ke kterým v mezidobí došlo, reflektovat v novele bankovního zákona. K dílčím změnám zákona došlo i v dalších letech, nicméně dle mého názoru již nebyly tak významné. Bankovním zákonem se činnost Národní banky Československé řídila formálně až do roku 1948.

Činnost a působnost České národní banky je zakotvena v zákoně o České národní bance, který je prováděcím předpisem ve smyslu čl. 98 odst. 2 Ústavy, který stanoví: „*Postavení, působnost a další podrobnosti stanoví zákon.*“ Zákon o České národní bance v podstatě převzal úpravu obsaženou ve federálním zákoně o Státní bance československé, který vytvořil podklad pro moderní centrální banku odpovídající evropskému standardu. Bylo třeba reflektovat nové státní uspořádání, ale jinak byla úprava zcela aktuální, o čemž svědčí i fakt, že k první významné novele zákona o České národní bance došlo až po osmi letech od jeho účinnosti, v roce 2001. K řadě změn došlo v souvislosti se vstupem a členstvím České republiky v Evropské unii a pokud dojde ke vstupu České republiky do eurozóny, bude s největší pravděpodobností nutné přijmout nový zákon. Příprava takového zákona již v minulosti proběhla, zákon ovšem nikdy nebyl přijat.

Oba stěžejní zákony jsou co do rozsahu srovnatelné, bankovní zákon se dle počtu paragrafů může zdát dvakrát delší než zákon o České národní bance, ale jednotlivé paragrafy jsou relativně krátké a méně členěné. Obsahovou stránku obou zákonů budu porovnávat ve vybraných aspektech až v dalších kapitolách.

2.3 CÍL

Vytyčení cíle centrální banky považuji za předpoklad jejího efektivního fungování. S vytyčeným cílem, tedy jakýmsi obecně formulovaným posláním centrální banky, jde ruku v ruce stanovení její činnosti, které by mělo být s cíli v souladu a mělo by směřovat k jejich dosažení.

2.3.1 Národní banka Československá

Bankovní zákon ve znění novely bankovního zákona v § 5 stanovil: „*Bance této přísluší péče o oběh platidel a správné působení jejich ve státě, o poskytování úvěrů obchodu, průmyslu a zemědělství, o vybudování zařízení odúčtovacích (clearingů), o organizaci a soustředování příjmů a hotovostí státních.*“ Dále čl. III. odst. 1 novely bankovního zákona stanovil povinnost „*pečovati o udržení poměru koruny*

československé ku plnohodnotným zlatým měnám cizím na úrovni posledních dvou let.“ Zákonná úprava stanovila Národní bance Československé řadu dalších úkolů, nicméně cíl činnosti Národní banky Československé nebyl výslovně stanoven a nezavedla jej ani žádná z pozdějších novel bankovního zákona.

2.3.2 Česká národní banka

Kromě institucionálního zakotvení upravuje čl. 98 odst. 1 Ústavy také hlavní cíl České národní banky. Stanovuje, že *„hlavním cílem její činnosti je péče o cenovou stabilitu.“* Zákonnou úpravu představuje § 2 odst. 1 zákona o České národní bance, který ústavní úpravu opakuje a uvádí, že *„hlavním cílem činnosti České národní banky je péče o cenovou stabilitu“*. Navíc ustanovení § 2 odst. 1 zákona o České národní bance stanovuje, že *„Česká národní banka dále pečuje o finanční stabilitu a o bezpečné fungování finančního systému v České republice.“*⁸⁴ V návaznosti na hlavní cíl toto ustanovení dále stanovuje vedlejší cíl České národní banky. *„Pokud tím není dotčen její hlavní cíl, Česká národní banka podporuje obecnou hospodářskou politiku vlády vedoucí k udržitelnému hospodářskému růstu a obecné hospodářské politiky v Evropské unii se záměrem přispět k dosažení cílů Evropské unie. Česká národní banka jedná v souladu se zásadou otevřeného tržního hospodářství.“* Tento vedlejší cíl tedy musí být v souladu s cílem hlavním, který je stanoven na ústavní, tedy té nejvyšší, úrovni a nemůže být proto modifikován běžným zákonem.

Zde si dovolím krátký exkurs do minulosti, protože cíl činnosti centrální banky si na počátku tisíciletí prošel nezanedbatelným vývojem. Původně čl. 98 odst. 1 Ústavy stanovil, že hlavním cílem činnosti České národní banky je *„péče o stabilitu měny.“* V souladu s tímto ustanovením § 2 zákona o České národní bance⁸⁵ stanovoval, že *„hlavním cílem České národní banky je zabezpečovat stabilitu české měny.“* Ovšem v souvislosti s plánovaným vstupem České republiky do Evropské unie bylo zapotřebí naše právo harmonizovat s právem Evropských společenství, konkrétně

⁸⁴ Tato část byla vložena až zákonem č. 227/2013 Sb., na základě doporučení Evropské rady pro systémová rizika v reakci na globální poznatky z finanční krize a zjištění, že navzdory nízkoinflačnímu prostředí může být finanční systém předmětem ekonomických šoků a centrální banky mají předpoklady pro jejich sledování a zásah proti nim. (RÝDL, Tomáš. § 2 (Cíle a úkoly). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 16.)

⁸⁵ V původním znění účinném od 1. ledna 1993 neobsahoval § 2 zákona o České národní bance žádný odstavce a byl rozsahově o mnoho kratší, než je nyní, kdy obsahuje 4 odstavce a byl navíc přidán § 2a, který upravuje spolupráci s evropskými dohledovými orgány.

s čl. 105 odst. 1 Smlouvy o založení Evropského společenství,⁸⁶ který stanovoval, že prvořadým cílem Evropského systému centrálních bank je udržovat cenovou stabilitu. V tomto duchu bylo zákonem č. 442/2000 Sb. mimo jiné změněno a rozšířeno znění § 2 zákona o České národní bance, jehož odst. 1 po novele zněl: „*Hlavním cílem České národní banky je zabezpečovat cenovou stabilitu. Pokud tím není dotčen její hlavní cíl, Česká národní banka podporuje obecnou hospodářskou politiku vlády vedoucí k udržitelnému hospodářskému růstu. Česká národní banka jedná v souladu se zásadou otevřeného tržního hospodářství.*“ Již v této novele se objevil vedlejší cíl činnosti České národní banky.

Ačkoli zákon č. 442/2000 Sb. nabyl účinnosti k 1. lednu 2001, souběžně podané návrhy na novelu Ústavy nebyly přijaty a zákonná úprava se tak dostala do rozporu s Ústavou. Na základě návrhu prezidenta republiky byla některá ustanovení zákona č. 442/2000 Sb. zrušena, mimo jiné také změna hlavního cíle České národní banky.⁸⁷ Argumentace Ústavního soudu v této souvislosti byla následující. „*Ústavní soud shledal důvodným návrh na zrušení § 2 odst. 1 věty první zákona o ČNB, který stanoví, že "hlavním cílem České národní banky je zabezpečovat cenovou stabilitu". Ustanovení čl. 98 odst. 1 věty druhé Ústavy však definuje hlavní cíl činnosti jinak, jako péči o stabilitu měny. Tento na druhém místě uvedený pojem je širší, takže cestou obyčejného zákona dochází k omezení rozsahu hlavního úkolu ústřední banky státu. Tento postup je... nepřijatelný.*“⁸⁸

Nakonec byl přijata novela Ústavy (ústavní zákon č. 448/2001 Sb., kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., ústavního zákona č. 300/2000 Sb. a ústavního zákona č. 395/2001 Sb.), která kromě účinnosti obsahovala jediný článek, jehož účelem byla změna čl. 98 odst. 1 a tedy cíle centrální banky na současnou „péči o cenovou stabilitu“. Tato úprava nabyla účinnosti k 1. lednu 2002. Změna hlavního cíle se promítla do zákona o České národní bance velmi rychle, a to novelou (zákon č. 127/2002 Sb.), účinnou od 1. května 2002, kdy byl hlavní cíl stanoven totožně jako v Ústavě.

⁸⁶ Nyní čl. 127 odst. 1 Smlouvy o fungování Evropské unie.

⁸⁷ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovnictví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 130.

⁸⁸ Nález Ústavního soudu č. 278/2001 Sb. ze dne 20. června 2001.

Za zmínku jistě stojí rovněž formulační posun ve stanovení hlavního cíle oproti zákonu č. 442/2000 Sb. Ačkoli obě novely reflektovaly harmonizační závazky České republiky, zákon č. 442/2000 Sb. hovořil o „zabezpečování“, Ústava i zákon č. 127/2002 Sb. hovoří o „pěči“ o cenovou stabilitu. „*Je zde patrné určité realistické zvolnění od výrazu očekávajícího splnění cíle - "zabezpečení", který však přes veškerou snahu centrální banky nemusí být naplněn, ke slovu více průběhového významu popisujícímu kvalifikované úsilí k dosažení cíle - "péče".*“⁸⁹

Smlouva o fungování Evropské unie ani zákon o České národní bance pojem stability cen blíže nespécifikují. Jedná se o pojem primárně ekonomický a doktrinální, proto nelze snadno právně stanovit jeho obsah. Česká národní banka se při plnění svého hlavního cíle soustřeďuje především na stabilitu spotřebitelských cen. Stabilitou se rozumí mírný růst, nikoli neměnnost cen.⁹⁰ „*V praxi to znamená, že růst cenové hladiny (tzn. inflace) by měl být natolik malý, postupný a předvídatelný, aby nenarušil rozhodování a plánování domácností a firem.*“⁹¹ K uskutečňování svého hlavního cíle si Česká národní banka od roku 2010 stanovila inflační cíl 2 % ročně s tolerancí jednoho procentního bodu na obě strany. K naplňování této zákonné povinnosti tedy Česká národní banka používá měnovou politiku.⁹²

Stanovení hlavního cíle centrální banky na ústavní úrovni je předmětem kontroverze. Bažantová je toho názoru, že by bylo vhodnější na ústavní úrovni definovat nejvýše postavení a název centrální banky a hlavní cíl ponechat na zákonné úpravě. Uvádí, že ekonomické pojmy na rozdíl od pojmů právních nemají autoritativní výklad a jejich význam se v čase může měnit. „*Zakotvení hlavního cíle centrální banky do Ústavy jako relativně stabilní a nutně rigidní právní normy se autorce jeví jako neuvážený krok ústavodárce, který může znejistit legální postavení činnosti centrální*

⁸⁹ RÝDL, Tomáš. § 2 (Cíle a úkoly). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 15.

⁹⁰ RÝDL, Tomáš. § 2 (Cíle a úkoly). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 15-16.

⁹¹ *Hlavní poslání centrální banky* [online]. [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/vzdelavani/menova-politika-clanky/page-00001/>

⁹² *Hlavní poslání centrální banky* [online]. [cit. 2020-03-17]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/vzdelavani/menova-politika-clanky/page-00001/>

*banky při zásadních změnách měnové politiky, jakkoli je např. urychlená změna z makroekonomického pohledu žádoucí.*⁹³

Naproti tomu Barák zastává názor, že by Ústava měla definovat nejenom cíl České národní banky, ale vyjádřit i skutečnost, že se jedná o instituci zabezpečující měnovou politiku. Současně by považoval za vhodné, aby bylo ústavně stanoveno, že centrální banka vykonává i další činnosti stanovené zákonem, protože jinak by hrozilo nebezpečí příliš restriktivního vymezení její činnosti. Dále autor uvádí, že by z určitého pohledu bylo vhodné ústavně zakotvit rovněž personální otázky bankovní rady.⁹⁴

Vzhledem ke komplikacím, které doprovázely harmonizaci Ústavy a zákona o České národní bance stran cíle činnosti banky, se přikláním spíše k tomu, že pouze institucionální zakotvení by v Ústavě postačovalo. Nejsem schopna posoudit ekonomické hledisko této problematiky, které je zde zásadnější než hledisko právní, vzhledem k tomu, že „cenová stabilita“ je pojmem ekonomickým. Nicméně pokud by v budoucnu opět nastala situace, kdy by bylo třeba změnit hlavní cíl centrální banky, setká se tato potřeba s ohledem na rigidní Ústavu s většími komplikacemi, než kdyby byl hlavní cíl stanoven jen na zákonné úrovni.⁹⁵

Takovou změnu Ústavy bude nejspíše nutné zvážit po případném vstupu České republiky do eurozóny. Plnění hlavního cíle nyní zajišťuje Česká národní banka nezávisle a sama rozhoduje i o měnové politice. V zemích eurozóny má ohledně cenové stability hlavní slovo Evropská centrální banka a Česká národní banka (resp. její guvernér) bude mít pouze podíl na jejím rozhodování a ztratí v této oblasti autonomii. Je tedy možné, že bude potřeba nové postavení České národní banky reflektovat

⁹³ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 130.

⁹⁴ BARÁK, Josef. *K některým otázkám novelizace Ústavy České republiky*. In: *Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy: sborník příspěvků*, uspořádal Jan Kysela. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 423 s. ISBN 80-86432-45-9. Str. 151-153.

⁹⁵ Ústava může být změněna pouze ústavním zákonem (čl. 9 odst. 1 Ústavy), k jehož přijetí je nutný souhlas kvalifikované třipětinové většiny všech poslanců a třipětinové většiny přítomných senátorů (čl. 39 odst. 4 Ústavy), ústavní zákony tedy musí být schváleny ve shodném znění oběma komorami, tzn. Senát musí tyto návrhy skutečně projednat. Naproti tomu ke schválení běžného zákona postačuje souhlas nadpoloviční většiny přítomných poslanců a senátorů (čl. 39 odst. 2 Ústavy) a může dojít k přehlasování Senátu nadpoloviční většinou všech poslanců (čl. 47 odst. 3 Ústavy). Zároveň běžný zákon nutně nemusí být Senátem projednán (čl. 46 odst. 2 a 3 Ústavy). Dále ústavní zákon nemůže být prezidentem republiky vetován (čl. 50 odst. 1 Ústavy).

i ústavně.⁹⁶ Nicméně panuje i názor, že se ústavodárce již s kompatibilitou vypořádal a vstup do eurozóny by byl pouze záležitostí zákonodárce.⁹⁷ Každopádně odpověď na otázku, zda by bylo skutečně nutné Ústavu novelizovat, se v nejbližší době nedozvíme, vstup do eurozóny není v brzkých letech pravděpodobný.⁹⁸

2.3.3 Shrnutí a porovnání

V této kapitole jsem popisovala cíl činnosti Národní banky Československé a České národní banky. Zatímco cíl Národní banky Československé nebyl nikdy v bankovním ani jiném zákoně výslovně stanoven, cíl České národní banky je zakotven na ústavní i zákonné úrovni již od vzniku samostatné České republiky.

Cíl České národní banky byl na počátku nového tisíciletí v souvislosti s harmonizací práva České republiky s právem Evropských společenství měněn z „péče o stabilitu měny“ na „péči o cenovou stabilitu“. I s ohledem na komplikace, které harmonizaci doprovázely, je předmětem kontroverze, zda je ukotvení cíle na ústavní úrovni namístě, a také, zda bude nutné po případném vstupu České republiky do eurozóny znovu novelizovat Ústavu.

Ať už je hlavní cíl činnosti centrální banky stanoven na zákonné či ústavní úrovni, domnívám se, že jeho vytyčení je vhodné a je předpokladem pro stanovení dalších činností a efektivního fungování banky. Dává obecný rámec všem činnostem, které centrální banka vykonává a každá z těchto činností by měla být se stanoveným cílem v souladu a směřovat k jeho dosažení. V pochybnostech o správnosti nějaké činnosti si lze položit otázku, zda daná činnost dopomůže k dosažení cíle. Pochopitelně centrální banka může, jak lze vidět na úspěšném fungování Národní banky Československé, bez vytyčení cíle existovat. Přesto se domnívám, že zakotvení obecného cíle dává všem činnostem jakýsi smysl a legitimitu.

⁹⁶ BARÁK, Josef. *Úvod*. In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. XXIV.

⁹⁷ FILIP, Jan. In: BAHÝLOVÁ, Lenka, FILIP, Jan, MOLEK, Pavel, PODHRÁZKÝ, Milan, SUCHÁNEK, Radovan, ŠIMÍČEK, Vojtěch, VYHNÁNEK, Ladislav. *Ústava České republiky - Komentář*. Praha: Linde Praha, 2010. 1536 s. ISBN 978-80-7201-814-7. Str. 1362.

⁹⁸ V prosinci 2018 přijala vláda doporučení Ministerstva financí a České národní banky nestanovovat cílové datum přijetí eura (<https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2018/vlada-termin-prijeti-eura-prozatim-nesta-33674>) a rovněž rozhodla, že plnění konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladěnosti České republiky s eurozónou bude znovu vyhodnocovat až na konci roku 2020 (<https://www.cnb.cz/cs/cnb-news/aktuality/Analzy-sladenosti-2019-jak-je-ekonomika-CR-pripravena-na-prijeti-eura/>).

3 POSTAVENÍ

Tato část charakterizuje postavení Národní banky Československé a České národní banky. Zaměřuje se na právní formu, orgány, organizační strukturu a na institut nezávislosti centrálních bank, jehož některá kritéria byla v práci již zmíněna. Každý z aspektů, na které je tato část zaměřena, nejdříve u obou centrálních bank popíši a následně porovnam.

3.1 PRÁVNÍ FORMA

Tato kapitola je zaměřena na právní formu Národní banky Československé a České národní banky. S rozličnými právními formami spojuje právo různé postavení subjektů, proto považují charakteristiku právní formy banky za velmi důležitou.

3.1.1 Národní banka Československá

Během dlouhých jednání, kdy byly diskutovány výhody a nevýhody různých právních forem centrální banky, se vyprofilovaly dva pohledy na její budoucí charakter.

První možností byla státní forma, v souvislosti s níž bylo poukazováno na skutečnost, že by se stát postoupením emisního privilegia ve prospěch soukromoprávní instituce vzdal i části suverenity a jedině stát může být v měnové politice nestranný a posoudit její budoucí směřování. Dále bylo připomínáno, že jedině státní forma banky bude oproštěna od výdělečnosti.⁹⁹ Druhou možnou formou byla forma soukromoprávní, za jejíž výhodu byla označována nezávislost na vládě, úřednicích a státním hospodaření, na druhou stranu bylo tomuto konceptu vytýkáno, že soukromá banka by byla hlavně výdělečným podnikem akcionářů. Nakonec bylo zvoleno kompromisní řešení na základě přesvědčení, že si nová banka nejlépe zachová své apolitické postavení, pokud bude mít formu soukromoprávní akciové banky,¹⁰⁰ „*která však měla mít i povahu veřejnoprávního ústavu*“.¹⁰¹ Stát měl získat dominantní jednu třetinu upsaného kapitálu, ale výkon jeho akcionářských práv měl být omezen.

⁹⁹ VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. 95 s. ISBN 80-238-7796-8. Str. 39.

¹⁰⁰ KUNERT, Jakub, NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Česká národní banka, 2008. 183 s. ISBN 978-808-7225-066. Str. 67–68.

¹⁰¹ NOVOTNÝ, Jiří, ŠOUŠA, Jiří. *Ústřední peněžní ústavy meziválečného Československa*. In: VENCOVSKÝ, František, JINDRA, Zdeněk, NOVOTNÝ, Jiří, PŮLPÁN, Karel, DVOŘÁK, Petr a kolektiv. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha: Bankovní institut, a.s., 1999. 594 s. ISBN 80-7265-030-0. Str. 269.

Stát na valné hromadě disponoval jedním hlasem stejně jako každý akcionář vlastní více než 10 akcií.¹⁰²

Zvolené formě byl nakloněn i Alois Rašín, který uvedl následující. „*Jsem pro akciovou banku cedulovou, nikoli pro banku státní. Máme-li skutečně bankovníctví cedulové vybudovati řádně, nesmí to býti úřad. Cedulová banka musí býti (za přísného dozoru státu) oddělena od správy státní, aby nesnášela s ní všechno kolísání státního úvěru, aby nebyla pokládána prostě za instrument financí státních.*“¹⁰³

Zákonný podklad právní formy Národní banky Československé se nacházel v § 52 odst. 1 bankovního zákona, který stanovil, že cedulová banka je akciovou společností, zřízenou dle výsady udělené jí bankovním zákonem. Jednalo se o výsadu vydávání bankovek, § 9 bankovního zákona stanovil: „*Bance této udílí se výhradné právo (výsada) vydávati v republice Československé bankovky, t. j. nezúročitelné poukázky na sebe samu. Po dobu trvání výsady nesmí nikdo v republice Československé vydávati platidla jakéhokoli druhu bez svolení státu a banky.*“¹⁰⁴ Postavení Národní banky Československé bylo konkretizováno v § 57 bankovního zákona: „*Banka ve své vlastnosti cedulové banky má povahu veřejného, úvěrní obchody provozujícího ústavu. Pokud v tomto zákoně jinak není ustanoveno, řídí se banka povšechně normami platnými pro akciové společnosti.*“ Bankovní zákon měl tedy povahu lex specialis k právním normám upravujícím obecně akciové společnosti.

Akciový kapitál Národní banky Československé byl původně upraven v bankovním zákoně následovně.

„§ 58

Akciová jistina banky činí 75,000.000 měnových jednotek ve zlatě, rozdělených na 150.000 akcií po 500 jednotek. Zvýšení nebo snížení akciové jistiny může se státi zákonem po usnesení valné hromady (§ 115). Způsob pak, jakým po případě v důsledku toho nové akcie mají býti vydány, nebo staré staženy, podléhá schválení ministerstva financí.

¹⁰² Ustanovení § 104 bankovního zákona.

¹⁰³ RAŠÍN, Alois. *Můj finanční plán*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920. 208 s. Str. 95-96.

¹⁰⁴ Doba výsady byla stanovena v § 11 bankovního zákona, který výsadu původně udílel na dobu 20 let. Novela bankovního zákona tuto dobu zkrátila v čl. III. odst. 3 na 15 let. Zároveň výsada mohla být odňata i dříve jako důsledek „hrubého porušení zákonných předpisů o této bance“ (§ 11 bankovního zákona). Zánik výsady upravoval § 12 bankovního zákona.

Za závazky banky ručí celé jmění její. ¹⁰⁵

Bankovní zákon hovořil stejně abstraktně jako u vydávání bankovek v „měnové jednotce“ v § 3 bankovního zákona (viz bod 2.2.1) rovněž u výše akciové jistiny a hodnoty jednotlivých akcií, ovšem počítal zde se zlatem krytou měnou. Dle znění tohoto ustanovení bylo možno zvýšit nebo snížit akciovou jistinu zákonem po usnesení řádné valné hromady, jejíž příslušnost stanovoval § 115 bankovního zákona.

Ustanovení § 58 bankovního zákona doznalo změn v důsledku přijetí novely bankovního zákona, konkrétně čl. XIV. stanovil následující.

„Čl. XIV.

- (1) Až do vydání měnového zákona stanoví se akciová jistina banky na 12,000.000 zlatých dolarů S. S. A., rozdělená na 120.000 akcií po 100 zlatých dolarech S. S. A.; bance se však povoluje zvýšiti tuto akciovou jistinu na 15,000.000 zlatých dolarů S. S. A.*
- (2) Tím mění se 1. a 2. věta § 58 bankovního zákona.* ¹⁰⁶

„Vzhledem k tomu, že v době schvalování zákona v podstatě jedinou rezervní měnou byl zlatem krytý americký dolar, přiklonil se bankovní výbor ke stanovení hodnoty akcií cedulové banky právě k této měně. Již v roce 1923 se objevily propočty, že 75 milionů měnových jednotek (teoreticky zlatých franků) se rovná přibližně 15 milionům USD.“ ¹⁰⁷ Výše akciové jistiny byla nakonec s ohledem na počet obyvatel Československé republiky snížena na 12 milionů amerických dolarů. ¹⁰⁸ *„Akciové jmění v této výši, v hodnotné devize, výrazně posilovalo pozice československé koruny na domácích i zahraničních burzách.“* ¹⁰⁹ Zároveň lze konstatovat, že stanovení akciové

¹⁰⁵ Ustanovení § 58 bankovního zákona. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/067-1920.pdf>

¹⁰⁶ Ustanovení čl. XIV. novely bankovního zákona.

Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1925/044-1925.pdf>

¹⁰⁷ KUNERT, Jakub. *Ustavení Národní banky Československé*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 116.

¹⁰⁸ KUNERT, Jakub. *Ustavení Národní banky Československé*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 116.

¹⁰⁹ KUNERT, Jakub, NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Česká národní banka, 2008. 183 s. ISBN 978-808-7225-066. Str. 68.

jistiny ve zlatých dolarech a vyhrazení třetiny akcií státu představovalo hlavní změnu, kterou přinesla novela bankovního zákona.¹¹⁰

Akciový kapitál byl rozdělen na 120.000 akcií po 100 amerických dolarech. Novela bankovního zákona umožňovala zvýšit akciovou jistinu na 15 milionů amerických dolarů, zároveň nebyla stanovena povinnost schválení valnou hromadou. Novela bankovního zákona, na rozdíl od původního znění bankovního zákona, neuváděla možnost snížení akciové jistiny, z čehož vyvozují, že její výše nemohla klesnout pod 12 milionů amerických dolarů. Právní úprava ručení v § 58 odst. 2 bankovního zákona se nezměnila, tedy banka odpovídala za závazky celým svým jměním, zatímco dle § 59 odst. 3 bankovního zákona každý akcionář ručil za závazky banky „*toliko obnosem, který podle stanov na akcie složil.*“

Jak již bylo zmíněno, jedna třetina akcií byla vyhrazena československému státu,¹¹¹ dvě třetiny fyzickým a právnickým osobám. Dne 28. října 1925 byly symbolicky v celostátním tisku uveřejněny prospekty a inzeráty, které zvaly k upisování akcií ve dnech 2. až 7. listopadu 1925.¹¹² Úpis akcií se setkal s velkým ohlasem, akciový kapitál určený pro volný trh byl přepsán téměř o dvojnásobek. Vzhledem k nebezpečí, že by pro takto upsaný akciový kapitál nebylo možné dosáhnout dostatečného zúročení, nemohlo dojít k jeho zvýšení v souladu s poptávkou.¹¹³ Z tohoto důvodu bylo rozhodnuto o vytvoření zvláštního repartičního klíče, na jehož základě byly akcie přidělovány. „*Ten zohledňoval výši úpisu, typ upisovatelů (profesní zastoupení a národnost) a upřednostňoval kolektivní úpis nad individuálním. V rámci přidělování byly zvýhodněny některé subjekty, od nichž se očekávalo, že by mohly případně poskytnout cedulové bance podporu, a to jednak finanční a jednak*

¹¹⁰ NOVOTNÝ, Jiří, ŠOUŠA, Jiří. *Ústřední peněžní ústavy meziválečného Československa*. In: VENCOVSKÝ, František, JINDRA, Zdeněk, NOVOTNÝ, Jiří, PŮLPÁN, Karel, DVOŘÁK, Petr a kolektiv. *Dějiny bankovnictví v českých zemích*. Praha: Bankovní institut, a.s., 1999. 594 s. ISBN 80-7265-030-0. Str. 269.

¹¹¹ Ustanovení § 44 odst. 1 bankovního zákona: „*Stát účastní se této akciové společnosti třetinou akciové jistiny upsáním třetiny akcií (§ 59).*“ Novela bankovního zákona v čl. XV. změnila znění § 59 odst. 2 bankovního zákona a počet kusů akcií státem upsaných se snížil z 50.000 na 40.000 kusů, ovšem vzhledem ke snížení celkového úpisu se poměr nezměnil. Ustanovení § 59 bankovního zákona po novele stanovilo: „*Státní správe bude vydána na úpis 40.000 kusů akcií provedený podle § 44 I akcie hromadná; zvýší-li se akciová jistina, vzrůstá úpis státní správy o třetinu nových akcií. Akcie státem upsané jsou nepřevoditelné a nezcizitelné.*“

¹¹² KUNERT, Jakub. *Ustavení Národní banky Československé*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 116.

¹¹³ KUNERT, Jakub, NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovnictví v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Česká národní banka, 2008. 183 s. ISBN 978-808-7225-066. Str. 68.

při hlasování na valné hromadě (Zemská banka, Jednota záložen, Městská spořitelna Pražská, Hypoteční banka česká a Hypoteční a zemědělská banka Moravská). Umístěním akcií u veřejnoprávních ústavů se mimo jiné sledovalo také omezení přístupu k nim ze strany případných spekulantů.¹¹⁴

Na emisi měly kromě státu participovat všechny důležité hospodářské skupiny. Největší podíl ve výši přes 43 % akcií určených pro volný trh zakoupili individuální vlastníci. Největší počet upisovatelů byl české národnosti a rovněž nezanedbatelný byl počet upisovatelů národnosti německé. Není bez zajímavosti, že slovenská část obyvatelstva se podílela na akciovém kapitálu Národní banky Československé pouze z necelých 3 %.¹¹⁵

Akcije byly nedělitelné,¹¹⁶ zněly na jméno a byly opatřeny celoročními kupony na doručitele a talonem. Byly zapsané do seznamu akcionářů a vůči bance byl akcionářem ten, jehož jméno bylo v knize akcionářů zapsáno. Akcie bylo možno převést rubopisováním,¹¹⁷ které bylo podmíněno schválením bankovní rady. Tato podmínka byla do bankovního zákona přidána s novelou bankovního zákona.¹¹⁸ Je tedy patrné, že si vedení Národní banky Československé vedlo dokonalý přehled o svých akcionářích.¹¹⁹ Výjimku z převoditelnosti představovaly akcie upsané státem, které byly dle § 59 odst. 2 bankovního zákona nepřevoditelné a nezcizitelné.

3.1.2 Česká národní banka

Základní charakteristika České národní banky se nachází jednak v již několikrát zmiňovaném čl. 98 odst. 1 Ústavy, kde je hned v první větě označena za ústřední banku státu. Na ústavní úpravu navazuje zákon o České národní bance, který základní charakteristiku prakticky přejímá a v § 1 odst. 1 stanovuje, že „Česká národní banka je ústřední bankou České republiky,“ a dále, že je „orgánem vykonávajícím dohled

¹¹⁴ KUNERT, Jakub. *Národní banka Československá a její akcie*. In: *Věstník Muzea cenných papírů*. Praha. Ročník X., Číslo 3. Str. 8. Dostupné z: <http://www.das-mcp.cz/muzeum/files/vestniky/MCP%20Vestnik%2003-2017-FINALm.pdf>

¹¹⁵ KUNERT, Jakub, NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Česká národní banka, 2008. 183 s. ISBN 978-808-7225-066. Str. 68-69.

¹¹⁶ Ustanovení § 59 odst. 4 bankovního zákona.

¹¹⁷ Ustanovení § 60 bankovního zákona.

¹¹⁸ Ustanovení čl. XVI. odst. 2 novely bankovního zákona stanovilo: „Do § 60 bankovního zákona vsune se jako poslední odstavce: „Přenositelnost akcií vázána jest schválením bankovní rady.““

¹¹⁹ NOVOTNÝ, Jiří, ŠOUŠA, Jiří. *Ústřední peněžní ústavy meziválečného Československa*. In: VENCOSKÝ, František, JINDRA, Zdeněk, NOVOTNÝ, Jiří, PŮLPÁN, Karel, DVOŘÁK, Petr a kolektiv. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha: Bankovní institut, a.s., 1999. 594 s. ISBN 80-7265-030-0. Str. 269.

nad finančním trhem a orgánem příslušným k řešení krize,“ k tomu má pravomoci charakteristické pro orgán veřejné moci. Z toho ovšem nelze vyvodit, že Česká národní banka je státním orgánem. Ačkoli disponuje pravomocí vydávat prováděcí právní předpisy¹²⁰ a individuální správní akty,¹²¹ chybí jeden z definičních znaků státních orgánů, kterým je financování ze státního rozpočtu.¹²² Hospodaření České národní banky se budu podrobněji věnovat v bodě 3.3.2.

Ačkoli se v zákonné úpravě ustanovení o postavení České národní banky jakožto ústřední banky státu, kopírující ústavní úpravu, může zdát jako nadbytečné, je základním výchozím ustanovením zákona o České národní bance, který představuje klíčovou kompetenční normu. Dle mého názoru podtrhuje význam tohoto jedinečného postavení České národní banky a zároveň má jistě opodstatnění pro systematiku zákona. Toto ustanovení zároveň Českou národní banku staví na vrchol dvoustupňové bankovní soustavy (více viz kapitola 1.1).¹²³

Ustanovení § 1 odst. 2 konstatuje, že *„Česká národní banka je právnickou osobou veřejného práva se sídlem v Praze.“* Jde o právnickou osobu zřízenou zákonem, která se nezapisuje do obchodního rejstříku.¹²⁴ Odstavec 3 stanovuje, že *„České národní bance jsou svěřeny kompetence správního úřadu v rozsahu stanoveném tímto zákonem a jinými právními předpisy.“* Z vymezení v § 1 zákona o České národní bance

¹²⁰ Česká národní banka je oprávněna na základě zákonného zmocnění vydávat vyhlášky, které mají obecně závazný charakter a jsou publikovány ve Sbírce zákonů. Dále vydává úřední sdělení, která nemají normativní charakter a publikují se ve Věstníku České národní banky a ve Sbírce zákonů pouze, pokud tak stanoví zvláštní zákon. Do účinnosti zákona č. 227/2013 Sb. ustanovení § 49b zákona o České národní bance opravňovalo Českou národní banku vydávat na základě zákonného zmocnění opatření závazná pro banky, pobočky zahraničních bank a spořitelni a úvěrní družstva. Po novele byla platná opatření postupně nahrazována vyhláškami. V omezené míře určitou náhradu v tomto ohledu poskytují opatření obecné povahy (BARÁK, Josef. § 49a (*Věstník České národní banky*). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 197-198). Opatření obecné povahy je formou správní činnosti, která stojí na pomezí normativního a individuálního aktu. Obecná úprava se nachází ve správním řádu a postupuje se dle ní, pokud zvláštní zákon ukládá opatření obecné povahy vydat. Jedná se např. o zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, v zákoně o České národní bance se takové zmocnění nenachází.

¹²¹ Pokud Česká národní banka vede správní řízení, je oprávněna autoritativně rozhodovat o právech a povinnostech účastníků řízení a tedy vydávat správní akty. Jedná se zejména o oblast dohledu nad finančním trhem.

¹²² BARÁK, Josef. § 1 (*Postavení*). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 4.

¹²³ BARÁK, Josef. § 1 (*Postavení*). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 3-4.

¹²⁴ Tato skutečnost není v zákoně o České národní bance výslovně zakotvena, na rozdíl od zákona o Státní bance československé, který tuto skutečnost zakotvoval v § 1 odst. 2.

tak vyplývá trojí postavení České národní banky, tedy jako ústřední banky státu, správního úřadu (zejména dohled) a podnikatele v oblasti bankovníctví (zejména vedení účtů bank, přijímání jejich vkladů či poskytování úvěrů).¹²⁵

Význam pro základní charakteristiku České národní banky má rovněž § 1a zákona o České národní bance, který byl přidán před vstupem České republiky do Evropské unie a zakotvuje, že „*Česká národní banka je součástí Evropského systému centrálních bank... a podílí se na plnění cílů a úkolů Evropského systému centrálních bank.*“ Toto ustanovení má čistě deklaratorní povahu, neboť tato skutečnost je reflektována již v primárním právu. Přesto, stejně jako v případě zmíněné první věty § 1 odst. 1, považoval zákonodárce v zájmu zachování komplexnosti právní normy za vhodné jisté zásadní principy postavení centrální banky zopakovat.¹²⁶

3.1.3 Shrnutí a porovnání

V této kapitole jsem popisovala právní formu Národní banky Československé a České národní banky. Vzniku Národní banky Československé předcházela dlouhá jednání týkající se výběru ideální právní formy instituce. V úvahu přicházela soukromoprávní a veřejnoprávní forma, nakonec bylo zvoleno kompromisní řešení, kdy Národní banka Československá měla mít formu soukromoprávní akciové společnosti, která ale zároveň obsahovala veřejnoprávní prvek. Tím byl zejména dominantní podíl státu na upsaném kapitálu ve výši jedné třetiny. V bankovním zákoně byla původně akciová jistina stanovena v abstraktních „měnových jednotkách ve zlatě“, v novele bankovního zákona byla akciová jistina pak stanovena na 12 milionů zlatých amerických dolarů, díky čemuž československá koruna posílila. Úpis akcií se setkal s nevídanou poptávkou, které nebylo možno vyhovět, proto rozhodnuto o vytvoření zvláštního repartičního klíče, na jehož základě byly akcie přidělovány, přednost získaly například různé banky a záložny, od kterých se očekávala podpora finanční i při hlasování.

O České národní bance zákon stanoví, že je právnickou osobou veřejného práva, ale není státním orgánem, neboť není financována ze státního rozpočtu. Ve správních

¹²⁵ HŘEBEJK, Jiří. *Česká národní banka*. In: PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. 1152 s. ISBN 978-80-7502-084-0. Str. 1049, 1053.

¹²⁶ BARÁK, Josef. *§ 1a (Evropský systém centrálních bank)*. In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 13.

řízení má postavení správního úřadu a může mít rovněž postavení podnikatele. Českou národní banku bych tedy oproti Národní bance Československé označila za veřejnoprávní instituci, která má ale některé soukromoprávní prvky.

Domnívám se, že z dnešního pohledu je velmi zajímavá konstrukce centrální banky jako akciové společnosti, na které vedle fyzických osob participují právnické osoby jako banky a zejména stát. Pouze necelou polovinu akcií určených pro volný trh zakoupili individuální vlastníci. Většina akcií byla tedy ve vlastnictví subjektů, které měly zájem na určitém směřování banky a mohly se snažit svůj zájem na valné hromadě prosazovat. Fungování valné hromady se budu věnovat ale až v bodě 3.2.1.

3.2 ORGÁNY

V této kapitole se budu věnovat orgánům a organizační struktuře Národní banky Československé a České národní banky. Jak jsem nastínila v minulé kapitole, obě banky mají odlišnou právní formu, s čímž souvisí také odlišné orgány s odlišnými pravomocemi.

3.2.1 Národní banka Československá

Za vedoucí správní orgány Národní banky Československé určil § 71 bankovního zákona a) bankovní radu, sestávající z guvernéra, devíti členů bankovní rady, užšího výboru a odborů, b) pětičlenný revidující výbor, c) valnou hromadu akcionářů.

Nejvyšším orgánem Národní banky Československé byla valná hromada, která měla být „mluvčím a představitelům akcionářů a jejich práv.“¹²⁷ „Kompetence tohoto orgánu však nebyla příliš rozsáhlá. Volila členy bankovní rady a revidujícího výboru. Projednávala návrhy na změnu stanov a na zvýšení či snížení akciového kapitálu, k čemuž však po roce 1926 nikdy nedošlo. Valná hromada byla sice v obecných rysech seznamována s finančním a měnovým vývojem státu, fakticky však do těchto procesů nezasahovala a neovlivňovala je.“¹²⁸ Valná hromada se skládala z akcionářů vlastnících aspoň deset akcií zapsaných na jméno.¹²⁹ Valné hromady se směli účastnit pouze příslušníci Československé republiky, kteří měli plná občanská práva a na jejichž jmění

¹²⁷ Ustanovení § 103 bankovního zákona.

¹²⁸ KUNERT, Jakub, NOVOTNÝ, Jirí. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Česká národní banka, 2008. 183 s. ISBN 978-808-7225-066. Str. 69.

¹²⁹ Ustanovení § 106 bankovního zákona.

nebyl uvalen konkurs.¹³⁰ Taková úprava je pro kapitálové společnosti netypická, je zde tedy patrný odklon od standardní akciové společnosti.¹³¹ Oprávněné osoby mohli právo účasti vykonávat pouze osobně a každému příslušel právě jeden hlas.¹³² Za akcie v majetku státu vykonával hlasovací právo na valné hromadě zmocněnec pověřený ministerstvem financí.¹³³ Československý stát tedy sice držel třetinu akcií cedulové banky, ale tomuto majoritnímu podílu neodpovídal výkon jeho akcionářských práv, na valné hromadě měl právě jeden hlas, stejně jako ostatní akcionáři, kteří splnili podmínky pro účast. Řádná valná hromada se měla scházet každoročně, nejpozději v únoru.¹³⁴

Výkonným orgánem byla bankovní rada, která zastupovala banku ve všech jednáních,¹³⁵ příslušela jí správa jmění, vedení a dozor nad obchody banky a řada dalších pravomocí,¹³⁶ zejména koncipování a provádění měnové politiky.¹³⁷ „*Jejími členy byli představitelé průmyslu, zemědělství, peněžnictví a obchodu*“.¹³⁸ V čele bankovní rady stál guvernér, jmenovaný prezidentem republiky po návrhu vlády a prezidentem republiky na návrh vlády mohl být rovněž odvolán či suspendován. Funkční období guvernéra trvalo pět let a po jeho uplynutí mohl *být „vždy znovu jmenován“*.¹³⁹ Z této formulace vyvozují, že počet funkčních období guvernéra nebyl omezen. Kromě guvernéra se bankovní rada skládala z šesti členů, volených valnou hromadou, z nichž jeden byl prezidentem republiky na návrh vlády jmenován náměstkem guvernéra, a dalších tří členů, kteří byli jmenováni prezidentem republiky na návrh vlády,¹⁴⁰ „*aby byl v ústavu zachován přiměřený státní vliv s ohledem na jeho význam a třetinový podíl na akciovém kapitálu*“.¹⁴¹

¹³⁰ Ustanovení § 110 bankovního zákona.

¹³¹ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 58.

¹³² Ustanovení § 109 bankovního zákona.

¹³³ Ustanovení § 44 bankovního zákona.

¹³⁴ Ustanovení § 104 bankovního zákona.

¹³⁵ Ustanovení § 86 bankovního zákona.

¹³⁶ Ustanovení § 87 bankovního zákona.

¹³⁷ VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. 95 s. ISBN 80-238-7796-8. Str. 42.

¹³⁸ VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. 95 s. ISBN 80-238-7796-8. Str. 42.

¹³⁹ Ustanovení § 72 bankovního zákona.

¹⁴⁰ Ustanovení § 73 a 74 bankovního zákona.

¹⁴¹ KUNERT, Jakub. *Ustavení Národní banky Československé*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 113.

Vyjma bankovního rady, který byl jmenován náměstkem guvernéra a podle potřeby zastával guvernéra banky ve všech funkcích,¹⁴² byly práva a povinnosti členů bankovní rady stejné bez ohledu na způsob jejich ustavení do funkce. Stejně bylo i funkční období, tedy šest let. Po uplynutí funkčního období mohli být zvoleni či jmenováni znovu. Určité rozdíly zde ovšem existovaly. Pro volené členy bankovní rady platil systém každoročního obměnění jednoho člena, kdy v prvních pěti letech byli vystoupivší určováni losem. Jmenování členové bankovní rady mohli být na návrh vlády prezidentem republiky odvoláni či suspendováni, na rozdíl od členů volených.¹⁴³ Určité zmírnění vlivu státu na chod banky lze spatřovat v tom, že od novely bankovního zákona nepodléhala volba členů bankovní rady (a rovněž členů revidujícího výboru) vykonané valnou hromadou schválení vlády.¹⁴⁴ Novelou bankovního zákona¹⁴⁵ bylo rovněž vypuštěno zneužitelné ustanovení zakotvující, že „*ohrožuje-li usnesení v odpor vzaté veřejný zájem státní, rozhoduje vláda.*“ Sporné věci mezi vládou a bankovní radou měl podle novely bankovního zákona bez výjimky rozhodovat rozhodčí soud.¹⁴⁶

Bankovní rada mohla kooptovat většinou hlasů se souhlasem guvernéra desátého člena.¹⁴⁷ Pro jmenování nebo volbu kooptovaného člena neplatilo, že by musel být rodilým příslušníkem republiky Československé, jak stanovil § 79 bankovního zákona, a rovněž se pro jeho osobu neuplatnila podmínka československé státní příslušnosti stran účasti na valné hromadě dle § 110 bankovního zákona. Bankovní rada se pro podrobnější vykonávání své činnosti dělila na tři odbory (valutový, úvěrní a administrativní), guvernéř a předsedové těchto tří odborů tvořili užší výbor.¹⁴⁸ Schůze bankovní rady svolával a předsedal jim guvernéř. Bankovní rada byla usnášeníschopná při přítomnosti nejméně pěti členů, z toho nejméně tří volených, včetně předsedy. Rozhodovalo se prostou většinou, při rovnosti rozhodoval hlas předsedajícího. Řádné

¹⁴² Ustanovení § 74 bankovního zákona.

¹⁴³ Ustanovení § 73 bankovního zákona.

¹⁴⁴ Ustanovení čl. XXII. odst. 1 novely bankovního zákona zrušilo ustanovení § 77 bankovního zákona, které tuto povinnost původně stanovilo.

¹⁴⁵ Ustanovení čl. XXII. odst. 3 novely bankovního zákona zrušilo poslední větu § 98 bankovního zákona.

¹⁴⁶ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovnictví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 66.

¹⁴⁷ Tuto změnu zavedla novela bankovního zákona v čl. XXI., kterým se § 73 bankovního zákona doplnil o odstavec druhý, zakotvující kooptaci desátého člena bankovní rady. „*Reagovalo se tím na předpokládaný požadavek zahraničních finančních kruhů na zastoupení ve správě banky v případě povolení mezinárodní půjčky.*“ (KUNERT, Jakub. *Ustavení Národní banky Československé*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 116.)

¹⁴⁸ Ustanovení § 90 a § 91 bankovního zákona.

schůze bankovní rady se konaly jednou měsíčně a každý čtvrtrok se jí účastnil také revidující výbor, jehož členové měli poradní hlas. Mimořádné schůze se mohly konat, vyžadovala-li to situace, na žádost aspoň tří členů bankovní rady, revidujícího výboru a vládního komisaře.¹⁴⁹

Ráda bych zdůraznila, že „ústřední postavou v hierarchii bankovních orgánů Národní banky byl její guvernér, který určoval strategii vývoje měny a dalších hospodářských otázek. Příznačné bylo, že v čele emisního ústavu v průběhu let 1926–1939 stály mimořádně koncepční a v širších souvislostech uvažující osobnosti, které byly představiteli základních národohospodářských směrů uplatňujících se v Československu.“¹⁵⁰ Prvním guvernérem Národní banky Československé se stal Vilém Pospíšil (1873–1942), bývalý vrchní ředitel Městské spořitelny Pražské a blízký spolupracovník Aloise Rašína, který se aktivně podílel na přípravě měnové odluky. Byl zastáncem deflačního měnového vývoje a pevné koruny. Funkci vykonával v letech 1926–1934. Druhým a posledním guvernérem Národní banky Československé v demokratické první republice se stal Karel Engliš (1880–1961), význačný národohospodář a několikanásobný ministr financí. Byl zastáncem měnové stabilizace. Funkci vykonával v letech 1934–1939.¹⁵¹

Kontrolu banky vykonávalo hned několik orgánů. V první řadě valnou hromadou volený pětičlenný revidující výbor. Funkční období členů bylo pět let a každoročně končila funkce jednoho člena. Revidující výbor dohlížel na hospodaření Národní banky Československé a zkoumal její roční bilanci. Měl právo nahlížet do všech knih a zápisů banky. O svých poznatcích podával zprávu valné hromadě.¹⁵² Specifickým kontrolním orgánem, který posuzoval směnky předložené k eskontu, byl sbor cenzorů, kteří byli jmenováni bankovní radou pro obvod každé pobočky.¹⁵³ Sbor cenzorů působil rovněž jako „důvěrnický sbor předkládající návrhy ohledně

¹⁴⁹ Ustanovení § 88 a § 89 bankovního zákona.

¹⁵⁰ KUNERT, Jakub, NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Česká národní banka, 2008. 183 s. ISBN 978-808-7225-066. Str. 70.

¹⁵¹ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 179–180.

¹⁵² Ustanovení § 75, § 77 a § 93 bankovního zákona.

¹⁵³ Ustanovení § 87 a § 95 bankovního zákona.

hospodářských potřeb svého regionu.“¹⁵⁴ Dále nad činností banky vykonávala vrchní dozor státní správa prostřednictvím vládního komisaře, jmenovaného vládou z úředníků ministerstva financí. Jeho úkolem bylo dohlížet na činnost banky, dodržování zákonů a stanov a soulad se zájmy státu.¹⁵⁵

Do funkce guvernéra, člena bankovní rady a člena revidujícího výboru mohli být ustaveni jen rodilí příslušníci Československé republiky, kteří po celou dobu své působnosti museli mít uložen u banky určitý počet akcií na jméno (guvernér a každý bankovní rada dvacet akcií, členové revidujícího výboru deset akcií), které nesměly být zatíženy. Po dobu výkonu funkce nesměli být členy zákonodárných sborů a nesměli se angažovat ve výdělečném peněžním ústavu. Osobně neručili za závazky banky, ale byli odpovědní za řádný výkon svých funkcí. Guvernér skládal při nastoupení do úřadu slib do rukou prezidenta republiky, členové bankovní rady a revidujícího výboru do rukou guvernéra banky.¹⁵⁶

Veškerá činnost byla vykonávána prostřednictvím obchodní správy neboli ředitelství, kterou představoval vrchní ředitel a jeho náměstci. „*Teritoriálně pokrývala Národní banka celou Československou republiku. Zastřešovací úlohu přebíralo ústředí a hlavní ústav v Praze, jemuž podléhaly 34 filiálky ve významnějších městech a 134 pobočky. Ústředí se skládalo z prezidia, studijního a kontrolního oddělení a pěti odborů.*“¹⁵⁷ Národní banka Československá nebyla povinna dát sebe, své filiálky a pobočky zapsat do obchodního rejstříku.¹⁵⁸

3.2.2 Česká národní banka

Nejvyšším řídicím orgánem České národní banky je bankovní rada České národní banky, která „*v souladu se svým hlavním cílem, kterým je péče o cenovou stabilitu, určuje měnovou politiku, přijímá klíčová měnověpolitická rozhodnutí*

¹⁵⁴ KUNERT, Jakub. *Ustavení Národní banky Československé*. In: TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2. Str. 113.

¹⁵⁵ Ustanovení § 97 bankovního zákona.

¹⁵⁶ Ustanovení § 79 až § 83 bankovního zákona.

¹⁵⁷ NOVOTNÝ, Jiří, ŠOUŠA, Jiří. *Ústřední peněžní ústavy meziválečného Československa*. In: VENCOVSKÝ, František, JINDRA, Zdeněk, NOVOTNÝ, Jiří, PŮLPÁN, Karel, DVOŘÁK, Petr a kolektiv. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha: Bankovní institut, a.s., 1999. 594 s. ISBN 80-7265-030-0. Str. 272.

¹⁵⁸ Ustanovení § 62 bankovního zákona.

a schvaluje opatření týkající se dohledu nad finančním trhem.“¹⁵⁹ Další působnost bankovní rady je vymezena demonstrativním výčtem v § 5 odst. 2 zákona o České národní bance. Ačkoli to zákon výslovně neříká, je bankovní rada také vrcholným kontrolním orgánem. Z pohledu korporační teorie by tak Česká národní banka stála na monistickém modelu, pochopitelně s tím rozdílem, že zde nelze nalézt obdobu vrcholného orgánu tvořeného společníky. Bankovní rada je jediným zákonem upraveným orgánem České národní banky (vyjma rozkladové komise jakožto poradního orgánu dle zákona č. 500/2004 Sb., správní řád).¹⁶⁰

Bankovní rada je kolektivní orgán skládající se ze sedmi členů, kterými jsou guvernér, dva viceguvernéři a další čtyři členové. Všechny členy bankovní rady jmenuje prezident republiky, jedná se o nekontrasignovanou pravomoc dle čl. 62 písm. k) Ústavy. Zákon č. 442/2000 Sb. přinesl změnu kritérií pro jmenování dalších členů (kromě guvernéra a viceguvernéřů), kteří byli původně jmenováni z řad vedoucích pracovníků. „*Idea jmenovat vedoucí pracovníky banky, kteří se osvědčili, do bankovní rady, měla pravděpodobně inspiraci v prvorepublikovém a rakousko-uherském modelu centrální banky, kdy v čele centrální banky vedle guvernéra a viceguvernéřů bylo výkonné vedení, tzv. Ředitelství a členové bankovní rady byli vrchní ředitelé. Soudobý zákonodárce však zůstal jen na povrchu a ustanovení § 6 odst. 3 o jmenování z řad vedoucích pracovníků bylo typicky obcházeno tím, že před jmenováním členem bankovní rady banka uzavřela s budoucím členem pracovní poměr.*“¹⁶¹ Původně také nebyla pro členy bankovní rady stanovena žádná kritéria, dokonce ani podmínka státního občanství, což je typické ustanovení pro dnešní centrální banky vyspělých států.¹⁶² I v tomto ohledu znamenal zákon č. 442/2000 Sb. velký posun. Dnes členem bankovní rady může být jmenován pouze občan České republiky, který splňuje čtyři podmínky: je svéprávný, bezúhonný (tzn. osoba, která nebyla pravomocně odsouzena pro trestný čin), má ukončené vysokoškolské vzdělání a je v měnových záležitostech

¹⁵⁹ KUNERT, Jakub, NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Česká národní banka, 2008. 183 s. ISBN 978-808-7225-066. Str. 124.

¹⁶⁰ RÝDL, Tomáš. § 5 (*Působnost bankovní rady*). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 36-37.

¹⁶¹ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 135.

¹⁶² BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 135, 140.

nebo v oblasti finančního trhu uznávanou a zkušenou osobností. Toto kritérium není blíže rozvedeno a závisí tak na diskreci prezidenta republiky, nicméně takovou osobností by byl například někdo, kdo v daném oboru dosáhl vědecké hodnosti, může se vykázat pedagogickou a publikační činností či práce v mezinárodních finančních organizacích.¹⁶³

Členové bankovní rady jsou jmenováni na dobu šesti let a nikdo nesmí zastávat funkci více než dvakrát, funkční období na sebe nemusí bezprostředně navazovat. K omezení počtu funkčních období na dvě došlo zákonem č. 442/2000 Sb., do té doby opakované jmenování nebylo limitováno.¹⁶⁴ Pro členy bankovní rady platí řada omezení. Jednak platí inkompatibilita s funkcí poslance, člena vlády a člena řídicích, dozorčích a kontrolních orgánů jiných bank a podnikatelských subjektů. Je zajímavé, že ve výčtu funkcí neslučitelných s funkcí člena bankovní rady chybí například senátor, soudce či prezident republiky. Vzhledem k tomu, že smyslem institutu inkompatibility je zejména posílení nezávislosti, domnívám se, že se jedná o opomenutí zákonodárce a dle mého názoru by bylo velmi vhodné výčet doplnit. Dále platí neslučitelnost pro výkon samostatně výdělečné činnosti s výjimkou činnosti vědecké, literární, publicistické, umělecké a pedagogické, „*kteřé jsou naopak vítané, protože umožňují členovi bankovní rady neztrácet kontakt v těchto oblastech, pokud v nich před svým jmenováním do funkce člena bankovní rady působil,*“¹⁶⁵ a s výjimkou správy vlastního majetku. Členství v bankovní radě je dále neslučitelné s jakoukoliv činností, která může způsobit střet zájmů mezi prováděním této činnosti a členstvím v bankovní radě. Pojem „střet zájmů“ je zde třeba vykládat jako střet veřejného zájmu se zájmem osobním dle zákona č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů,¹⁶⁶ kdy veřejným funkcionářem pro účely tohoto zákona se rozumí mj. člen bankovní rady.¹⁶⁷

¹⁶³ BARÁK, Josef. § 6 (Členství v bankovní radě). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 46-47.

¹⁶⁴ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2. Str. 140.

¹⁶⁵ BARÁK, Josef. § 6 (Členství v bankovní radě). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 47.

¹⁶⁶ BARÁK, Josef. § 6 (Členství v bankovní radě). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 47-48.

¹⁶⁷ Ustanovení § 2 odst. 1 písm. j) zákona č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů.

Ustanovení § 6 odst. 9 zákona o české národní bance stanovuje, že „výkon funkce člena bankovní rady končí a) uplynutím jeho funkčního období, b) dnem bezprostředně následujícím po dni doručení písemného odvolání z funkce nebo písemně učiněného vzdání se funkce a nebo pozdějším dnem uvedeným v doručeném odvolání nebo vzdání se funkce.“ Na rozdíl od jmenování, je odvolání člena bankovní rady pravomocí prezidenta republiky přiznanou zákonem, a tedy kontrasignovanou dle čl. 63 odst. 3 Ústavy. Odvolání členů bankovní rady je podmíněno, člen bankovní rady může být z funkce odvolán pouze ze dvou důvodů, a to pokud přestal splňovat podmínky požadované k výkonu funkce nebo dopustil-li se vážného pochybení. Pojem vážného pochybení není v zákoně blíže upřesněn, nejspíše by bylo spatřováno v konfliktu zájmů, profesním selhání či jednání, které by snižovalo vážnost instituce.¹⁶⁸ Rozhodnutí o odvolání guvernéra se doručuje rovněž Radě guvernéřů Evropské centrální banky. Guvernérovi, popř. Radě guvernéřů, je přiznána možnost podat žalobu k Soudnímu dvoru Evropské unie.¹⁶⁹ Podobná soudní ochrana není v případě jejich odvolání přiznána ostatním členům bankovní rady.

Přední postavení mezi členy bankovní rady má jistě guvernéř jako „primus inter pares“ – první mezi rovnými.¹⁷⁰ Předsedá bankovní radě a řídí její jednání, jedná navenek jménem České národní banky a podepisuje právní předpisy a akty publikované ve Sbírce zákonů. V plném rozsahu jej v nepřítomnosti zastupuje jím pověřený viceguvernéř a pokud není funkce guvernéra obsazena, pověří bankovní rada některého z viceguvernéřů výkonem funkce na dobu, než bude jmenován guvernéř nový. Bankovní rada je usnášeníschopná, je-li přítomen guvernéř nebo jím pověřený předsedající viceguvernéř a alespoň další tři členové. Rozhodnutí bankovní rady jsou přijímána prostou většinou hlasů, v případě rovnosti rozhoduje hlas předsedajícího.¹⁷¹

¹⁶⁸ BARÁK, Josef. § 6 (Členství v bankovní radě). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 51.

¹⁶⁹ Článek 14.2 Protokolu o statutu Evropského systému centrálních bank a Evropské centrální banky [online]. [cit. 2020-11-9]. Dostupné z: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecbinstitutionalprovisions2004cs.pdf?6c3f683be89dc6d17e2c06705686a936>

¹⁷⁰ BARÁK, Josef. § 7 (Jednání bankovní rady). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 55.

¹⁷¹ Ustanovení § 6 odst. 11, § 7 a § 8 zákona o České národní bance.

Jak bylo uvedeno výše, všechny členy bankovní rady jmenuje prezident republiky bez kontrasignace. Ovšem otázka nutnosti spolupodpisu předsedy vlády byla problematická a světlo vnesl až Ústavní soud. Nicméně je nutno dodat, že „*Ústavní soud o této věci rozhodl většinou jednoho hlasu, což samo o sobě demonstruje nejednotnost výkladu této otázky i na jeho úrovni.*“¹⁷²

Nejasnost vznikla, neboť v Ústavě je uvedeno, že prezident republiky jmenuje členy bankovní rady, tedy Ústava nerozlišuje mezi jednotlivými členy bankovní rady. Zákon o České národní bance ovšem toto rozlišení činí a hovoří o jmenování guvernéra, viceguvernéřů, a ostatních členů bankovní rady. Proto existoval názor, že se jedná o pravomoc prezidenta republiky v režimu čl. 63 odst. 3. Ústavy. Ústavní soud stran tohoto rozporu konstatoval, že jestliže Ústava výslovně nerozlišuje způsob jmenování guvernéra a viceguvernéřů od způsobu, který stanoví pro všechny členy bankovní rady, nelze z běžného zákona odvodit jiný způsob jmenování pro některé členy bankovní rady, pokud to Ústava sama výslovně neumožňuje. Dále Ústavní soud zdůraznil, že tento způsob jmenování představuje jednu ze záruk nezávislosti České národní banky, která jako ústavní hodnota vyplývá přímo z čl. 98 Ústavy, z umístění v samostatné hlavě Ústavy, z čl. 62 písm. k) Ústavy a rovněž zákona o České národní bance, zejména pak z nezávislosti na pokynech vlády.¹⁷³

Velkým nedostatkem této konstrukce je, že „*není obvyklé, aby vysoké představitele jedné z nejvýznamnějších institucí státu jmenovala hlava státu, bez povinnosti tuto otázku aspoň konzultovat s někým jiným.*“¹⁷⁴ V této souvislosti jistě stojí za zdůraznění, že prezident republiky je ze své funkce neodpovědný a stejně tak členové bankovní rady.

Bývalý viceguvernéř Kysilka na toto téma vyjádřil myšlenku, že proces jmenování by měl být především přesně definován a tedy transparentní. K současné úpravě se vyjádřil následovně: „*Ze své zkušenosti musím říct, že bych se cítil ve své funkci daleko lépe a pociťoval bych daleko větší osobní prestiž, kdyby moje*

¹⁷² BARÁK, Josef. *K některým otázkám novelizace Ústavy České republiky*. In: *Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy: sborník příspěvků*, uspořádal Jan Kysela. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 423 s. ISBN 80-86432-45-9. Str. 148.

¹⁷³ Nález Ústavního soudu č. 285/2001 Sb. ze dne 20. června 2001.

¹⁷⁴ BARÁK, Josef. *K některým otázkám novelizace Ústavy České republiky*. In: *Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy: sborník příspěvků*, uspořádal Jan Kysela. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 423 s. ISBN 80-86432-45-9. Str. 148.

*kandidatura prošla jako konsensus více ústavních orgánů nebo institucí než pouze jednou.*¹⁷⁵

Co se týče organizačního uspořádání, § 4 zákona o České národní bance stanoví, že Českou národní banku tvoří ústředí se sídlem v Praze, pobočky a účelové organizační jednotky. Poboček bylo původně sedm a nacházely se ve městech, která představují sídla jednotlivých krajů dle zákona č. 36/1960 Sb., o územním členění státu,¹⁷⁶ který je zrušen k 1. lednu 2021. V průběhu roku 2014 byly tři pobočky zrušeny a přeměněny na územní pracoviště, která spadala přímo pod ústředí v Praze. Zůstaly čtyři pobočky, dvě v Čechách a dvě na Moravě. Cílem reorganizace bylo zajištění efektivnějšího a úspornějšího uspořádání.¹⁷⁷ K další organizační změně došlo od ledna 2019, kdy i zbývající čtyři pobočky byly zrušeny. Cílem nového uspořádání bylo sjednocení provozních činností a zjednodušení řídicích procesů.¹⁷⁸ Co se týče účelových organizačních jednotek, které zákon o České národní bance rovněž uvádí jako organizační formu, jednalo se o jednotky zabezpečující chod centrální banky zejména po technické stránce. Postupně začaly být jejich funkce přidělovány jiným útvarům či externím dodavatelům a od června 1998 bylo od této organizační formy definitivně upuštěno.¹⁷⁹

Základním vnitřním předpisem je Organizační řád České národní banky účinný od 1. ledna 2018. Organizačnímu uspořádání se věnuje článek 2, který stanovuje, že Česká národní banka má ústředí v Praze a prostřednictvím územních pracovišť vybraných organizačních útvarů působí též na mimopražských pracovištích v Hradci Králové, Brně, Ostravě, Ústí nad Labem, Plzni a Českých Budějovicích. Česká národní banka se člení na sekce a samostatné odbory. Sekce se člení na odbory, případně na odbory a pobočky. Sekce a samostatné odbory se označují jako organizační útvary

¹⁷⁵ KYSILKA, Pavel. *Právní postavení centrální banky*. In: BAŽANTOVÁ, Ilona, HOLMAN, Robert, KLAUS, Václav, KYSILKA, Pavel, TLUSTÝ, Vlastimil, WEIGL, Jiří a další autoři. *Právní postavení centrální banky v demokratickém státě: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. 118 s. Str. 39.

¹⁷⁶ Ustanovení § 3 zákona č. 36/1960 Sb., o územním členění státu.

¹⁷⁷ Výroční zpráva České národní banky za rok 2014, str. 9, 47. [online]. [cit. 2020-11-9]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/o_cnb/.galleries/hospodareni/vyrocní_zpravy/download/vyrocní_zprava_2014.pdf

¹⁷⁸ *Nové organizační uspořádání poboček ČNB od 1. 1. 2019* [online]. [cit. 2020-11-9]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/cnb-news/tiskove-zpravy/Nove-organizacni-usporadani-pobocek-CNB-od-1.-1.-2019>

¹⁷⁹ BARÁK, Josef. *§ 4 (Základní organizační struktura České národní banky)*. In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 35-36.

České národní banky. V organizačních útvarech, v odborech a pobočkách se zřizují referáty.¹⁸⁰

3.2.3 Shrnutí a porovnání

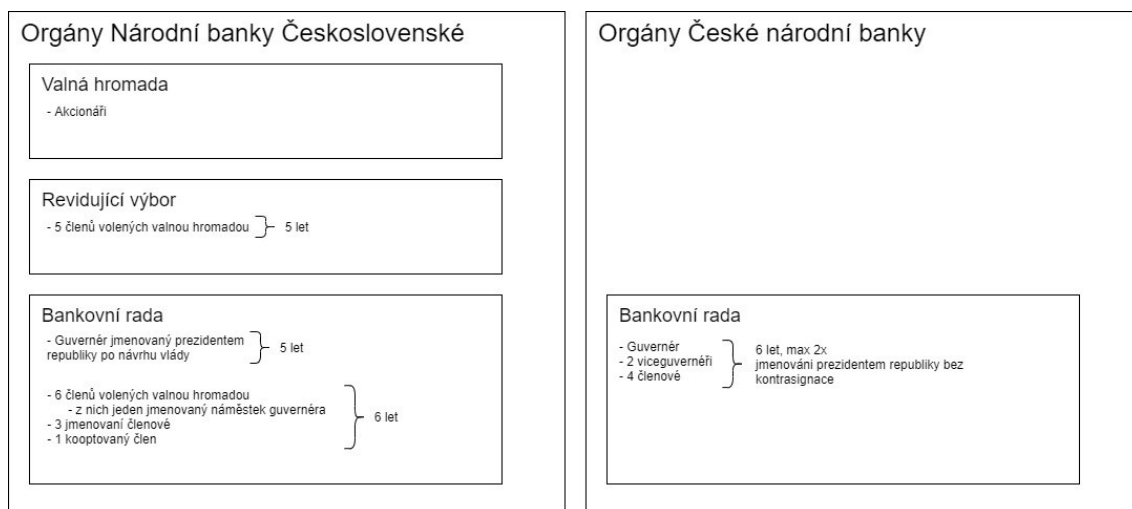
V této kapitole jsem se věnovala orgánům Národní banky Československé a České národní banky. Národní banka Československá měla jakožto akciová společnost dle bankovního zákona hned několik vedoucích orgánů. Nejvyšším orgánem byla valná hromada sestávající z akcionářů vlastnících aspoň deset akcií a účastnit se směli pouze plnoprávní občané, na jejichž majetek nebyl uvalen konkurs. Stát držel jednu třetinu akcií a ačkoli měl majoritní podíl, byla jeho akcionářská práva potlačena. Měl na valné hromadě právě jeden hlas stejně jako každý, kdo se směl účastnit. Práva státu byla na valné hromadě vykonávána zmocněncem ministerstva financí. Výkonným orgánem byla bankovní rada v čele s guvernérem, který byl jmenován prezidentem republiky po návrhu vlády a stejně tak mohl být odvolán či suspendován. Dále se bankovní rada skládala z dalších devíti členů, část byla jmenována prezidentem po návrhu vlády a část volena valnou hromadou, z volených bankovních radů byl pak prezidentem republiky na návrh vlády jmenován náměstek guvernéra. V této konstrukci je tedy evidentní velký vliv vlády na obsazení bankovní rady. Dalším vedoucím orgánem byl revidující výbor s kontrolními pravomocemi. Členové všech těchto orgánů museli být občany a museli mít u banky uložen určitý počet akcií, což je poměrně zajímavý konstrukt. Pro funkcionáře platila neslučitelnost s členstvím v zákonodárných sborech či výdělečných peněžních ústavech.

Česká národní banka má dle zákona o České národní bance pouze jediný orgán a tím je bankovní rada jakožto nejvyšší řídicí orgán, sestávající z guvernéra, dvou viceguvernéřů a dalších čtyř členů. Všichni členové jsou jmenováni prezidentem republiky bez kontrasignace a mohou být prezidentem republiky odvoláni s kontrasignací ze zákonných důvodů. Tedy pokud přestali splňovat podmínky požadované k výkonu funkce nebo se dopustili vážného pochybení, které ovšem není v zákoně nijak upřesněno, tudíž je dle mého názoru ustanovení zneužitelné. Stanovení taxativního výčtu by nejspíše nebylo proveditelné, ale demonstrativní výčet bych považovala za vhodný. Pro členy bankovní rady platí inkompatibilita s některými

¹⁸⁰ Článek 2 Organizačního řádu České národní banky [online]. [cit. 2020-11-8]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/o_cnb/.galleries/download/organizacni_rad_cnb.pdf

funkcemi a činnostmi. Až s účinností od roku 2001 byla novelou stanovena podmínka státního občanství a další kvalifikační požadavky a také byl omezen počet funkčních období na dvě, což dle mého názoru podporuje nezávislost.

Obr. 3: Porovnání orgánů Národní banky Československé a České národní banky

Zdroj: Vlastní

Mezi oběma bankami tedy existují odlišné i podobné znaky. Odlišnosti souvisí zejména s rozdílnou právní formou, kdy nejvyšším orgánem Národní banky Československé jako akciové společnosti byla valná hromada, prostřednictvím které mohl stát vykonávat, byť omezený, vliv. V případech obou porovnávaných centrálních bank je výkonným orgánem bankovní rada, ovšem v ustavování členů do funkce rozdíly jsou. V případě Národní banky Československé byla větší část členů bankovní rady volena valnou hromadou. Další členy bankovní rady pak jmenoval prezident republiky po návrhu vlády, stejně jako guvernéra. V případě České národní banky je prezident oprávněn jmenovat všechny členy bankovní rady, včetně guvernéra a viceguvernérů, bez kontrasygnace. Je omezen pouze zákonnými předpoklady, ale vládou nikoli. Co se týče odvolání z funkce, vyžadovalo v obou případech určitou součinnost vlády, v případě Národní banky Československé se jednalo o návrh vlády, v případě České národní banky o kontrasygnaci. V případě Národní banky Československé nebyly zákonem stanoveny žádné podmínky pro odvolání, dnes k odvolání může vedle nesplňování zákonných podmínek dojít v případě „vážného pochybení“, které není nijak konkretizováno. Domnívám se, že důvody pro odvolání by měly být v zákoně jasné

stanoveny, proto úpravu shledávám v tomto ohledu zejména v případě Národní banky Československé nedostatečnou.

3.3 NEZÁVISLOST

Ačkoli jsem napříč diplomovou prací téma nezávislosti několikrát zmínila a některé její aspekty blíže vysvětlila, v této poslední kapitole téma zpracuji uceleně a s obvyklou strukturou. Domnívám se totiž, že téma nezávislosti, jakožto jedné z nejdůležitějších charakteristik postavení centrálních bank, si samostatnou kapitolu zaslouží.

Nezávislost neznámá nedotknutelnost či libovůli, naopak je vždy chápána v určitých právních mantinelech a jde ruku v ruce s odpovědností, kontrolou a transparentností.¹⁸¹ Centrální banka je nezávislá, když „vystupuje výhradně ve veřejném zájmu a nezvýhodňuje specifické skupiny osob, instituce, sektory ekonomiky či politické strany.“¹⁸² Existuje mnoho pojetí nezávislosti a indexů, pomocí kterých lze nezávislost měřit. V této kapitole budu vycházet z tzv. Maastrichtských kritérií nezávislosti centrálních bank, která jsou zakotvena v základních dokumentech Evropské unie, a obsahují čtyři kritéria nezávislosti: osobní, finanční, institucionální a funkční.¹⁸³

Osobní nezávislost znamená, že funkční období vrcholných orgánů centrálních bank musí být aspoň pět let a členové nemohou být odvoláni vládou. Finanční nezávislost představuje zákaz využívat centrální banku k úvěrování vlády a veřejného sektoru. Institucionální nezávislost znamená, že centrální banky nemohou požadovat nebo přijímat konkrétní pokyny od orgánů Evropské unie, vlády státu nebo jiného orgánu.¹⁸⁴ Funkční nezávislost značí, že centrální banka samostatně rozhoduje o stanovení svých cílů a volbě nástrojů k jejich dosažení.¹⁸⁵

¹⁸¹ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Nestandardní právní zakotvení ČNB*. In: BAŽANTOVÁ, Ilona, HOLMAN, Robert, KLAUS, Václav, KYSILKA, Pavel, TLUSTÝ, Vlastimil, WEIGL, Jiří a další autoři. *Právní postavení centrální banky v demokratickém státě: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. 118 s. Str. 19-20.

¹⁸² BŮHM, Jiří. *Nezávislost centrální banky*. Vzdělávací prezentace [online]. [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/menova-politika/galleries/vzdelavani/mp_prezentace/03_nezavislost_centralni_banky.pdf

¹⁸³ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Nestandardní právní zakotvení ČNB*. In: BAŽANTOVÁ, Ilona, HOLMAN, Robert, KLAUS, Václav, KYSILKA, Pavel, TLUSTÝ, Vlastimil, WEIGL, Jiří a další autoři. *Právní postavení centrální banky v demokratickém státě: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. 118 s. Str. 21.

¹⁸⁴ BAŽANTOVÁ, Ilona. *Nestandardní právní zakotvení ČNB*. In: BAŽANTOVÁ, Ilona, HOLMAN, Robert, KLAUS, Václav, KYSILKA, Pavel, TLUSTÝ, Vlastimil, WEIGL, Jiří a další autoři. *Právní*

3.3.1 Národní banka Československá

Ačkoli se existence Národní banky Československé časově nekryje se současnými požadavky Evropské unie ohledně nezávislosti centrální banky, přijde mi zajímavé tuto již zaniklou instituci s těmito moderními požadavky poměřit.

Národní banka Československá nebyla za nezávislou instituci výslovně označena. Nicméně již při výběru právní formy banky byly evidentní snahy o vytvoření instituce nezávislé na státu a odklon od předchozích ústavů, které stát úvěrovaly. Zároveň skutečnost, že nová centrální banka měla být zřízena až po stabilizaci poválečného hospodářství, svědčí dle mého názoru o vážném záměru vybudovat stabilní instituci.

Co se týče osobní nezávislosti, délka funkčního období minimálně pěti let byla splněna u všech funkcionářů. Zajímavější je otázka jejich jmenování a odvolávání (podrobněji se tomuto tématu věnuji v bodě 3.2.1). Guvernér a tři členové bankovní rady byli jmenováni prezidentem republiky po návrhu vlády a stejným procesem mohli být odvoláni či suspendováni. Žádné zákonem stanovené důvody pro odvolání či suspendování nebyly stanoveny, což považuji za velký nedostatek. Co se týče šesti volených členů bankovní rady, každý rok končila funkce jednoho z nich. Stejně tomu bylo u členů revidujícího výboru. Od novely bankovního zákona nepodléhala volba členů bankovní rady ani revidujícího výboru schválení vlády. Tedy do novely bankovního zákona vláda část členů bankovní rady navrhla prezidentovi republiky ke jmenování a další část schvalovala, měla tedy velmi výrazný vliv na složení bankovní rady, stejně tak na složení revidujícího výboru. Pro funkcionáře nebyl omezen počet funkčních období, nebyly pro ně bankovním zákonem stanoveny žádné kvalifikační požadavky. Byla nicméně zakotvena inkompatibilita s určitými funkcemi.¹⁸⁶

Vláda měla vliv i díky státnímu dozoru vládního komisaře, jmenovaného vládou z úředníků ministerstva financí. Ten dozíral mimo jiné na to, zda usnesení orgánů banky neodporují zájmům státu a v takovém případě mohl výkon usnesení zastavit, dokud

postavení centrální banky v demokratickém státě: sborník textů. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. 118 s. Str. 21.

¹⁸⁵ BÖHM, Jirí. *Nezávislost centrální banky.* Vzdělávací prezentace [online]. [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/menova-politika/galleries/vzdelavani/mp_prezentace/03_nezavislost_centralni_banky.pdf

¹⁸⁶ Ustanovení § 71 až § 83 bankovního zákona.

nebylo ve věci rozhodnuto. Rozhodnutí o některých usneseních příslušela bankovní radě, některá ale příslušela rozhodčímu soudu, do kterého jmenovala vláda a banka po dvou členech a společně pak jmenovali dalšího člena jako předsedu.¹⁸⁷ Novelou bankovního zákona bylo zrušeno ustanovení opravňující vládu, aby rozhodovala o usneseních ohrožujících veřejný zájem.¹⁸⁸ Novelou bankovního zákona došlo tedy k určitému omezení vlivu vlády na chod centrální banky, přesto se domnívám, že jí zůstal významný vliv a Národní banka Československá měla co do aspektu osobní nezávislosti nedostatky.

Co se týče institucionálního aspektu, byla Národní banka Československá jakožto akciová společnost formálně oddělena od všech složek státní moci a žádná ji nemohla přímo úkolovat. Nicméně vazby na stát byly silné, udělenou výsadu vydávat bankovky mohla banka pozbyt i odnětím. Před novelou bankovního zákona mohlo k odnětí dojít na základě § 11 bankovního zákona „*zejména nastalo-li hrubé porušení tohoto zákona nebo stanov*“. Domnívám se, že toto ustanovení bylo velmi zneužitelné, a to jednak z důvodu demonstrativního výčtu důvodů pro odnětí výsady a dále pro skutečnost, že termín hrubého porušení nebyl nikde v bankovním zákoně definován. Po novele bankovního zákona se znění mírně změnilo a k odnětí mohlo dojít, „*nastalo-li hrubé porušení zákonných předpisů o této bance*,“¹⁸⁹ což byla dle mého názoru změna k lepšímu.

Co se týče finančního aspektu, bankovní zákon stanovil, že „*každé přímé nebo nepřímé úvěrování státu, vyjímaje případy uvedené v §§ 129, 135, jest bance zakázáno*.“¹⁹⁰ Zmíněná výjimka zahrnovala například obstarávání komisionářských obchodů. S finanční nezávislostí souvisí také nezávislost rozpočtová, Národní banka Československá jakožto akciová společnost na státní rozpočet napojena nebyla a hospodaření bylo poměrně transparentní. Revidující výbor přezkoumával roční rozvahu a informoval valnou hromadu. Valné hromadě jakožto nejvyššímu orgánu příslušelo schválení závěrečných účtů. Rozvaha a účet ze zisku a ztráty byly uveřejňovány v úředním listu.¹⁹¹ Z čistého zisku banky se především vyplácela

¹⁸⁷ Ustanovení § 97 až § 99 bankovního zákona.

¹⁸⁸ Ustanovení čl. XXII. odst. 3 novely bankovního zákona zrušilo poslední větu § 98 bankovního zákona.

¹⁸⁹ Ustanovení čl. III. odst. 3 novely bankovního zákona, které měnilo § 11 bankovního zákona.

¹⁹⁰ Ustanovení § 128 bankovního zákona.

¹⁹¹ Ustanovení § 131 bankovního zákona.

akcionářům dividenda a byl utvářen rezervní fond.¹⁹² Národní banka Československá byla také povinna dávat ministerstvu financí čtyřikrát měsíčně výkazy (například o stavu aktiv a pasiv), dále po uzávěrci účtů podávala ministerstvu financí zprávu o celoročních výsledcích. Guvernér každoročně předkládal zákonodárným sborům písemnou zprávu o činnosti banky a o dalších otázkách týkajících se banky důležitých pro stát.¹⁹³

Poslední aspekt nezávislosti, funkční, dnes souvisí s dosahováním cíle stanoveného na úrovni Evropské unie i na národní úrovni v důsledku přijetí harmonizační novely. V tomto ohledu se tedy domnívám, že poměřování není na místě. V bankovním zákoně nebyl zakotven cíl činnosti Národní banky Československé. Jak již bylo zmíněno v bodě 2.3.1, úkoly banky byly zákonem stanoveny, nicméně bez uvedení cíle. Cílování inflace, které je dnes nástrojem k zabezpečení hlavního cíle (viz bod 2.3.2), bylo v České republice zavedeno počínaje rokem 1998.¹⁹⁴

3.3.2 Česká národní banka

Nezávislost České národní banky není v Ústavě ani v zákoně o České národní bance výslovně zakotvena, nicméně Ústavní soud s tímto pojmem pracuje, například v nálezu Ústavního soudu č. 278/2001 Sb., který zrušil řadu nezávislost ohrožujících ustanovení harmonizační novely. Ústavní soud vyjádřil, že „*Ústava sice výslovně o nezávislosti České národní banky nehovoří, nicméně historickým výkladem okolností přijetí Ústavy (viz výše), teleologickým výkladem pojmu "péče o stabilitu měny" a systematickým výkladem hlavy šesté Ústavy, kde je úprava České národní banky oddělena od úpravy moci zákonodárné a výkonné, lze dojít k závěru, že smyslem zakotvení ústřední banky státu v Ústavě vůbec a ve zvláštní hlavě Ústavy zvláště bylo právě vytvoření ústavního rámce pro její fungování nezávisle na moci zákonodárné a výkonné.*“¹⁹⁵ Nezávislost lze rovněž dovést z řady institutů, o kterých pojednám v následujících odstavcích.

Osobní nezávislost je zaručena v několika rovinách. Členové bankovní rady jsou jmenováni prezidentem republiky bez kontrasignace. V nálezu Ústavního soudu

¹⁹² Ustanovení § 132 odst. 2 bankovního zákona.

¹⁹³ Ustanovení § 37 bankovního zákona.

¹⁹⁴ *Cílování inflace v ČR* [online]. [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/cilovani/>

¹⁹⁵ Nález Ústavního soudu č. 278/2001 Sb. ze dne 20. června 2001.

č. 285/2001 Sb. Ústavní soud uvedl, takový způsob jmenování představuje jednu ze záruk nezávislosti (viz bod 3.2.2). Členové bankovní rady mohou být prezidentem republiky odvoláni pouze ze zákonem stanovených důvodů, zde se jedná o pravomoc s kontrasiagnací. K odvolání může mimo jiné dojít, pokud se člen bankovní rady dopustí „vážného pochybení“, které není nikde specifikováno. Pro členy bankovní rady platí inkompatibilita s řadou funkcí, ovšem jejich výčet nepovažuji za kompletní, např. je zde neslučitelnost s funkcí poslance, ale nikoli senátora. Zákonem jsou sice založeny vztahy České národní banky především k Poslanecké sněmovně, k Senátu pouze sporadicky (viz dále),¹⁹⁶ přesto se domnívám, že tento nekompletní výčet nebyl záměrem zákonodárce, ale spíše opomenutím.

Ačkoli zákon č. 442/2000 Sb. byl kritizován jako pokus o narušení nezávislosti centrální banky, přinesl zákon i změny, které pokládám za přínosné (a které na rozdíl od nezávislost ohrožujících ustanovení v zákonné úpravě zůstaly). Zákon č. 442/2000 Sb. zejména přidal podmínky pro jmenování členů bankovní rady, za důležité z hlediska nezávislosti považuji zejména kvalifikační předpoklady, a rovněž stanovil maximální počet funkčních období na dvě.

Česká národní banka je striktně oddělena od jednotlivých složek státní moci (k tomu více viz bod 2.1.2), které by prosazovaly vlastní zájmy na úkor banky. Institucionální nezávislost je zaručena ustanovením § 9 odst. 1 zákona o České národní bance: „*Česká národní banka, bankovní rada ani žádný člen bankovní rady nesmějí při výkonu pravomocí a plnění úkolů a povinností svěřených jim Smlouvou o Evropské unii, Smlouvou o fungování Evropské unie a Statutem a při výkonu dalších činností vyžadovat ani přijímat pokyny od prezidenta republiky, Parlamentu, vlády a jiných orgánů České republiky, dále od orgánů, institucí nebo jiných subjektů Evropské unie, od vlád členských států Evropské unie nebo od jakéhokoli jiného subjektu.*“ Tento zákaz vyžadování a přijímání pokynů od jiných orgánů není dotčen vzájemným informováním České národní banky a vlády, jak stanoví § 9 odst. 2 zákona o České národní bance. Česká národní banka zaujímá stanovisko k návrhům, předkládaným k projednání vládě, které se dotýkají její působnosti a plní poradní funkce vůči vládě například v záležitostech měnově politické povahy, jak stanoví § 10 odst. 1 a 2 zákona o České

¹⁹⁶ HŘEBEJK, Jiří. *Česká národní banka*. In: PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. 1152 s. ISBN 978-80-7502-084-0. Str. 1056.

národní bance. Ministr financí nebo jiný člen vlády se může s hlasem poradním účastnit zasedání bankovní rady a naopak guvernér nebo viceguvernér je oprávněn se účastnit s hlasem poradním schůze vlády.¹⁹⁷ Tyto vazby na vládu souvisí s tím, že Česká národní banka nemá zákonodárnou iniciativu a návrhy zákonných úprav je oprávněna předložit vládě, která zákonodárnou iniciativu má.¹⁹⁸

Česká národní banka má povinnost určité transparentnosti vůči Poslanecké sněmovně, které podává k projednání zprávu o měnovém vývoji, případně mimořádnou zprávu o měnovém vývoji. Zprávu Poslanecká sněmovna buď vezme na vědomí, nebo si vyžádá její doplnění. O měnovém vývoji informuje Česká národní banka i veřejnost způsobem umožňujícím dálkový přístup.¹⁹⁹ Česká národní banka Poslanecké sněmovně podává zprávu o finanční stabilitě, kterou rovněž uveřejňuje způsobem umožňujícím dálkový přístup.²⁰⁰ Dále Česká národní banka každoročně vypracovává a předkládá Poslanecké sněmovně, Senátu a vládě zprávu o výkonu dohledu nad finančním trhem.²⁰¹

Finanční nezávislost je promítnuta do harmonizačního ustanovení § 34a zákona o České národní bance, kde je zakotven zákaz měnového financování. „*Centrální banka nemůže za stát hradit jakékoliv jeho výlohy, a to ani formou půjčky státu a tím méně přímou úhradou.*“²⁰² Tato zásada je opřena o negativní historické zkušenosti, kdy řada státních bankrotů začala právě tak, že si panovník či vláda půjčovali finanční zdroje od centrální banky.²⁰³ Až zákonem č. 442/2000 Sb. byla v souladu s harmonizací zásad měnové politiky zrušena možnost poskytovat České republice krátkodobý úvěr, zakotvená původně v § 31 zákona o České národní bance.²⁰⁴

¹⁹⁷ Ustanovení § 11 zákona o České národní bance.

¹⁹⁸ HŘEBEJK, Jiří. *Česká národní banka*. In: PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda*. II. díl, *Ústavní právo České republiky*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. 1152 s. ISBN 978-80-7502-084-0. Str. 1056.

¹⁹⁹ Ustanovení § 3 zákona o České národní bance.

²⁰⁰ Ustanovení § 3a zákona o České národní bance.

²⁰¹ Ustanovení § 45d odst. 1 zákona o České národní bance.

²⁰² SAŇA, Luděk. *§ 34a (Zákaz měnového financování)*. In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 110.

²⁰³ SAŇA, Luděk. *§ 34a (Zákaz měnového financování)*. In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 111.

²⁰⁴ VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. 95 s. ISBN 80-238-7796-8. Str. 84.

Co se týče rozpočtové nezávislosti, jak již bylo řečeno v bodě 3.1.2, činnost České národní banky není financována ze státního rozpočtu. Česká národní banka hospodaří podle vlastního, Bankovní radou schváleného, rozpočtu, „*který musí být členěn tak, aby z něj byly zřejmé výdaje na pořízení majetku a výdaje na provoz České národní banky.*“²⁰⁵ Tomuto členění rozpočtu odpovídá rozsah kontroly ze strany Nejvyššího kontrolního úřadu, který „*vykonává kontrolu hospodaření České národní banky v oblasti výdajů na pořízení majetku a výdajů na provoz České národní banky.*“²⁰⁶ Jak již bylo zmíněno v bodě 2.2.2, hospodaření České národní banky kontrole Nejvyššího kontrolního úřadu podřídil zákon č. 442/2000 Sb. a jedná se pouze o kontrolu tzv. provozních výdajů, nikoli výdajů souvisejících s činnostmi vykonávanou při zabezpečování hlavního cíle.²⁰⁷

Česká národní banka není napojena na státní rozpočet, náklady na svoji činnost hradí ze svých výnosů, vytvořený zisk používá zejména k doplňování fondů a zbývající zisk odvádí do státního rozpočtu. Není tedy napojena na příjmovou ani výdajovou stránku státního rozpočtu, ale existuje zde odvodová povinnost. Takový koncept odpovídá doktríně Evropské centrální banky ohledně finanční nezávislosti, kdy centrální banka má o rozdělení svého zisku rozhodovat zcela samostatně a je vyloučeno, aby o zisku centrální banky rozhodovat orgán mimo ni.²⁰⁸

„*Česká národní banka nakládá s vlastním majetkem včetně devizových rezerv s odbornou péčí.*“²⁰⁹ Takto formulovaná povinnost byla do zákona o České národní bance vložena až v roce 2013.²¹⁰ Od účinnosti již mnohokrát zmiňovaného zákona č. 442/2000 Sb. až do účinnosti novely z roku 2013 byla obdobná povinnost zakotvena v § 1 odst. 4 zákona o České národní bance takto: „*Česká národní banka hospodaří samostatně s odbornou péčí s majetkem, který jí byl svěřen státem.*“ Toto ustanovení bylo ovšem co do věcné působnosti značně nejasné a působilo interpretační potíže, neboť zákon nespécifikoval rozsah tohoto svěřeného majetku. Proto bylo toto

²⁰⁵ Ustanovení § 47 odst. 1 zákona o České národní bance.

²⁰⁶ Ustanovení § 3 odst. 3 zákona č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu.

²⁰⁷ VÝBORNÝ, Petr. § 47 (*Rozpočet a zpráva o hospodaření*). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 186-187.

²⁰⁸ VÝBORNÝ, Petr. § 47 (*Rozpočet a zpráva o hospodaření*). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 187.

²⁰⁹ Ustanovení § 47a zákona o České národní bance.

²¹⁰ Zákonem č. 227/2013 Sb., účinným od 17. srpna 2013.

ustanovení zrušeno a nahrazeno ustanovením § 47a, které je systematicky vhodněji zařazeno do části zákona týkající se hospodaření České národní banky namísto úvodních ustanovení.²¹¹

Roční zprávu o výsledku hospodaření Česká národní banka uveřejňuje způsobem umožňujícím dálkový přístup a rovněž ji předkládá k projednání Poslanecké sněmovně, která zprávu může schválit, vzít na vědomí, nebo odmítnout. V případě odmítnutí je Česká národní banka povinna zprávu zpřesnit a doplnit dle požadavků Poslanecké sněmovny. V tomto ustanovení je ze strany orgánů Evropské unie spatřováno narušení nezávislosti. Výborný ovšem na toto konto uvádí, že Poslanecká sněmovna může pouze požadovat změny v oblasti informování o hospodaření centrální banky v uplynulém období, takže touto formou nelze ovlivnit výkon činnosti. Konstatuje, že se jedná o legitimní demokratickou kontrolu, která zvyšuje transparentnost a veřejnou odpovědnost centrální banky.²¹² Česká národní banka dále vydává výroční zprávu, která obsahuje základní údaje o měnovém vývoji. Vede účetnictví podle obecných prvních předpisů, nicméně problematika účetní závěrky a její audit je upravena speciálně v zákoně o České národní bance.²¹³

Ohledně nezávislosti funkční, v Ústavě i zákoně o České národní bance je jako hlavní cíl činnosti České národní banky označena péče o cenovou stabilitu (ke změně hlavního cíle v souvislosti s harmonizací českého práva s právem evropským viz bod 2.3.2). Česká národní banka si stanovuje své cíle a nástroje k jejich dosažení sama tak, aby bylo dosaženo cíle hlavního.²¹⁴

3.3.3 Shrnutí a porovnání

V této kapitole byly popsány různé aspekty nezávislosti Národní banky Československé a České národní banky, ačkoli ani jedna z těchto bank nikdy nebyla za nezávislou instituci v zákonné úpravě výslovně označena.

²¹¹ BARÁK, Josef. § 1 (Postavení). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 9-10.

²¹² VÝBORNÝ, Petr. § 47 (Rozpočet a zpráva o hospodaření). In: RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8. Str. 188-189.

²¹³ Ustanovení § 47 a § 48 zákona o České národní bance.

²¹⁴ BŮHM, Jiří. *Nezávislost centrální banky*. Vzdělávací prezentace [online]. [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/menova-politika/galleries/vzdelavani/mp_prezentace/03_nezavislost_centralni_banky.pdf

Při debatách předcházejících vzniku Národní banky Československé stran její budoucí právní formy a fungování byl kladen důraz na to, aby byla instituce nezávislá, což se dle mého názoru částečně, pohledem dnešních měřítek, podařilo. Za největší záruky nezávislosti považuji zakotvení inkompatibility členů orgánů s některými funkcemi a také skutečnost, že volení členové bankovní rady a členové revidujícího výboru nekončili svá funkční období současně, ale každý rok funkční období skončilo jednomu členovi. Tento systém umožnil průběžné obměňování (ačkoli k němu nemuselo docházet nutně, neboť počet funkčních období nebyl omezen) a kontinuitu orgánů. Další důležitá záruka nezávislosti byl zákaz úvěrování státu a poměrně transparentní hospodaření.

Deficit naopak nacházím ve velkém vlivu vlády, která navrhovala prezidentu republiky ke jmenování členy bankovní rady a guvernéra a rovněž navrhovala jejich odvolání, kdy podmínky nebyly v bankovním zákoně vůbec stanoveny. Vše tedy záviselo na diskreci vlády. Vláda rovněž vykonávala vliv prostřednictvím vládního komisaře dohlížejícího na soulad se zájmy státu. Banka byla sice oddělena od státních struktur, ale udělenou výsadu vydávat bankovky mohla pozbýt odnětím při „hrubém porušení předpisů o bance“, důvody tedy nebyly konkretizovány.

Co se týče České národní banky, nezávislost lze dovozovat z ústavní úpravy v samostatné hlavě. Česká národní banka je striktně oddělena od ostatních orgánů státní moci, které jí nesmějí udílet pokyny. Tato skutečnost je vyvážena vzájemným informováním s orgány státní moci a transparentností i vůči veřejnosti. Česká národní banka sama vybírá nástroje k dosahování cílů. Je jí zakázáno financovat veřejný sektor a není napojena na státní rozpočet. Dále je důležitá skutečnost, rovněž zakotvená v Ústavě, že do činnosti České národní banky lze zasahovat pouze na základě zákona. Za jednu z důležitých záruk nezávislosti Ústavní soud označil pravomoc prezidenta republiky jmenovat členy bankovní rady, včetně guvernéra a viceguvernérů, bez kontrasignace. Ačkoli s tímto názorem řada odborníků nesouhlasí a ve světě takový postup není obvyklý, myslím si, že skutečně určitou záruku nezávislosti představuje. Prezident je sice v Ústavě zařazen do moci výkonné, ale měl by být nadstranický a plnit spíše moderační funkci. Naproti tomu vláda vykonává politický vliv, který by dle mého názoru neměl do jmenování členů nezávislé instituce zasahovat. Další zárukou je stanovení kvalifikačních předpokladů a omezení počtu funkčních období členů

bankovní rady na dvě. Omezení počtu funkčních období považuji za předpoklad zmírnění politických i korupčních tlaků.

Nedostatky naopak spatřuji v nspecifikovaném pojmu „vážného pochybení“, kterého dopustí-li se člen bankovní rady, může být prezidentem republiky odvolán. Dále sice zákon o České národní bance zakotvuje inkompatibilitu funkcí, ale dle mého názoru tento výčet není dostačující. Na úpravě Národní banky Československé se mi oproti současné úpravě velmi líbí, že funkcionáři byli obměňováni postupně, takže zde stále byla kontinuita a nemohlo se stát, že by se ze dne na den úplně změnilo obsazení orgánu. Nutno dodat, že taková situace není příliš pravděpodobná ani v dnešní době. Vzhledem k tomu, že jistou dobu nebyla bankovní rada kompletní a došlo i k rezignacím, naposledy byl jeden člen bankovní rady jmenován v roce 2014, dva v roce 2016, dva v roce 2017 a dva v roce 2018. Postupné obměňování, ke kterému nyní dochází, představuje dle mého názoru ideální stav, ačkoli není podmíněno zákonem. Myslím si také, že najít najednou sedm osobností dostatečně kvalifikovaných pro funkci by mohlo být obtížné, i z důvodu omezení počtu funkčních období.

Na základě výše shrnutého se domnívám, že Česká národní banka, přes zmíněné deficity, je mnohem nezávislejší institucí, než byla Národní banka Československá, na jejíž činnost měla velký vliv vláda.

ZÁVĚR

Vznik centrálního bankovníctví lze nepochybně považovat za významný mezník ve vývoji bankovníctví a od jeho vzniku centrální banky jako instituce nabyly význačného postavení. S tímto postavením je ovšem nutně spojena i potřeba právního zakotvení, které je aktuální, dostatečně konkrétní a obsahuje co nejméně mezer.

Diplomová práce je zaměřena na komparaci dvou centrálních bank naší historie, a to centrální banky samostatné Československé republiky, Národní banky Československé, a centrální banky České republiky, České národní banky, zejména stran zmíněného právního zakotvení a postavení instituce.

Z hlediska způsobu vzniku byly obě banky založeny jako nové instituce v souvislosti se vznikem samostatných států, okolnosti vzniku bank jsou ovšem dosti rozdílné. Národní banka Československá zahájila svou činnost téměř osm let po vzniku samostatné republiky a šest let po přijetí bankovního zákona, dle kterého mohla banka vzniknout, až budou dány hospodářské předpoklady. Jednalo se tedy o komplikovaný a pozvolný proces. Naproti tomu Česká národní banka vznikla jako přímý nástupce federální Státní banky Československé pro Českou republiku ke dni jejího vzniku. Nebyly zkoumány hospodářské předpoklady nebo vybírána vhodná doba pro vznik, neboť Česká národní banka měla vzniknout se vznikem samostatného státu.

Na ústavní úrovni nebyla Národní banka Československá zakotvena a rovněž neměla na žádné úrovni výslovně stanoven cíl činnosti, na rozdíl od České národní banky. Té je vyhrazena samostatná hlava šestá Ústavy. Ačkoli se jedná o jediný článek 98, považuji tuto úpravu za dostačující, neboť zakotvuje Českou národní banku jako instituci, stanovuje hlavní cíl činnosti, kterým je péče o cenovou stabilitu, a v podrobnostech odkazuje na zákonnou úpravu. Domnívám se, že zakotvení centrální banky v Ústavě, navíc v samostatné hlavě, je příhodné, neboť podtrhuje význam instituce. Rovněž stanovení cíle považuji za vhodné, dává dle mého názoru obecný rámec všem činnostem, které banka vykonává, a takovou činnost lze rovněž považovat za legitimní, pokud směřuje k dosažení vytyčeného cíle. Nicméně ani zakotvení centrální banky na ústavní úrovni, ani stanovení cíle činnosti na jakékoli úrovni není evidentně nutné vzhledem k úspěšnému fungování Národní banky Československé.

Těžiště úpravy v obou případech představovaly zákony. V případě Národní banky Československé se jednalo o bankovní zákon z roku 1920, který jejím vzniku předcházela, a jak bylo zmíněno výše, jako předpoklad vzniku stanovil hospodářské předpoklady. K jejich naplnění a vzniku instituce došlo až o šest let později a bylo nutné reflektovat změny v pohledu na fungování banky, ke kterým v mezidobí došlo, v novele bankovního zákona. V průběhu let došlo ještě k dalším novelizacím, které ale dle mého názoru nebyly již tak významné. Činnost a působnost České národní banky upravuje především zákon o České národní bance, který v podstatě převzal úpravu obsaženou ve federálním zákoně o Státní bance československé. Ten byl v účinnosti pouze necelý rok a byl tedy považován za odpovídající modernímu evropskému standardu. Bylo pochopitelně třeba reflektovat nové státní uspořádání, ale jinak byla úprava vyhovující, o čemž svědčí i skutečnost, že k první významné novele zákona došlo až v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie. Pokud dojde ke vstupu do eurozóny, bude nejspíše nutné přijmout nový zákon. Ačkoli byl takový zákon v minulosti připravován, nebyl nikdy přijat.

Co se týče právní formy, vzniku Národní banky Československé předcházela dlouhá jednání stran výběru vhodné právní formy instituce a nakonec byla zvolena forma soukromoprávní akciové společnosti, kdy stát měl na upsaném kapitálu dominantní podíl jedné třetiny. Jednalo se tedy o soukromoprávní instituci s veřejnoprávním prvkem. Českou národní banku bych označila spíše za veřejnoprávní instituci, která může mít soukromoprávní prvky, neboť je v zákoně o České národní bance označena za právnickou osobu veřejného práva, která není státním orgánem, může mít ale postavení správního úřadu a rovněž podnikatele. S odlišnými právními formami souvisí odlišné orgány. Národní banka Československá měla dle bankovního zákona hned několik vedoucích orgánů. Nejvyšším orgánem byla valná hromada, na které stát disponoval právě jedním hlasem, stejně jako každý oprávněný účastník, jeho vliv byl tedy do jisté míry omezen. Dalším vedoucím orgánem byl revidující výbor s kontrolními pravomocemi. Naproti tomu jediným orgánem České národní banky je dle zákona o České národní bance bankovní rada.

V případě obou porovnávaných centrálních bank je výkonným orgánem bankovní rada, ovšem jsou zde mírné rozdíly v počtu členů a délce funkčního období. Významné rozdíly jsou v ustavování do funkce a odvolávání z funkce člena bankovní rady. V případě Národní banky Československé byla větší část členů bankovní rady

volena valnou hromadou a z těchto členů byl po návrhu vlády jmenován prezidentem náměstek guvernéra. Další členy bankovní rady, včetně guvernéra, jmenoval po návrhu vlády prezident republiky. Bankovní zákon nestanovoval žádné kvalifikační předpoklady, pouze podmínku občanství a určitý počet akcií uložených u banky. Naproti tomu všechny členy bankovní rady České národní banky, včetně guvernéra a viceguvernérů, jmenuje prezident republiky bez kontrasignace. Ve svém výběru je omezen pouze zákonnými podmínkami, mezi kterými jsou v účinné úpravě, na rozdíl od úpravy prvorepublikové, stanoveny vedle podmínky občanství či svéprávnosti rovněž kvalifikační požadavky. Co se týče odvolání z funkce, u obou bank je činil prezident republiky s určitou součinností vlády. V případě členů bankovní rady Národní banky Československé to byl návrh vlády, zároveň bankovní zákon nestanovil žádné podmínky pro odvolání. V případě České národní banky může odvolat člena bankovní rady prezident republiky s kontrasignací v případě, že člen přestal splňovat zákonné podmínky nebo se dopustil „vážného pochybení“, které není nijak specifikováno. Domnívám se, že takto vágně formulovaná podmínka je zneužitelná a důvody odvolání by měly být stanoveny přinejmenším demonstrativním výčtem.

Jednou ze základních charakteristik moderních centrálních bank je jejich nezávislost. Ačkoli ani jedna z porovnávaných bank nikdy nebyla v zákonné úpravě za nezávislou instituci výslovně označena, výše porovnávané aspekty v konečném důsledku utváří obraz centrálních bank s určitou mírou nezávislosti.

Za největší záruku nezávislosti u Národní banky Československé považují zakotvení inkompatibility členů orgánů s některými funkcemi, ačkoli se domnívám, že výčet funkcí nebyl zcela kompletní. Platila neslučitelnost pouze s členstvím v zákonodárných sborech či výdělečných peněžních ústavech. Dále v případě volených členů bankovní rady a členů revidujícího výboru končilo každoročně funkční období jednomu členovi, byl tedy umožněn systém průběžného obměňování. Za další důležitou záruku nezávislosti lze označit zákaz úvěrování státu a poměrně transparentní hospodaření. Naopak velký deficit spatřuji ve velkém vlivu vlády, jak je zjevné ze způsobu jmenování a odvolávání členů orgánů. Vláda dále vykonávala vliv prostřednictvím vládního komisaře, který dozíral na soulad se zájmy státu. Ačkoli byla banka jakožto soukromá akciová společnost, byť s účastí státu, formálně oddělena od státních struktur, právě stát jí uděloval na určitou dobu výsadu vydávat bankovky a tato výsada mohla být odňata při „hrubém porušení předpisů o bance“, kdy takové

porušení nebylo specifikováno. Za další deficit považuji skutečnost, že nebyl omezen počet funkčních období členů bankovní rady a revidujícího výboru.

V případě České národní banky lze její nezávislost dovozovat již z ústavní úpravy. České národní bance je vyhrazena samostatná hlava, která je v systematice Ústavy postavena na roveň orgánům státní moci, od kterých je oddělena a které jí nesmějí udílet pokyny. Česká národní banka vybírá nástroje k dosahování cílů sama. Nesmí financovat veřejný sektor a není napojena na státní rozpočet. Navíc do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona. Další zárukou nezávislosti je dle mého názoru zakotvení kvalifikačních požadavků na členy bankovní rady a omezení počtu funkčních období na dvě. Za jednu z hlavních záruk nezávislosti rovněž Ústavní soud v kontroverzním nálezu označil pravomoc prezidenta jmenovat členy bankovní rady, včetně guvernéra a viceguvernéřů, bez kontrasignace. Nedostatek naopak spatřuji v již zmíněném způsobu odvolání člena bankovní rady a v dle mého názoru nedostatečném vymezení inkompatibilních funkcí, kdy pro členy bankovní rady České národní banky platí neslučitelnost s funkcí poslance, člena vlády a člena řídicích, dozorcích a kontrolních orgánů jiných bank a podnikatelských subjektů. Chybí tedy např. funkce senátora, soudce či prezidenta republiky.

Cílem diplomové práce bylo představit a porovnat vybrané aspekty dvou centrálních bank naší historie. Mou hypotézou bylo, že jsou si obě banky jako centrální banky demokratických států podobné v právním zakotvení a postavení. Musím konstatovat, že v mnou porovnávaných aspektech převažovaly spíše odlišnosti. Odlišnosti ve způsobu vzniku a přijetí zákonné úpravy příkládám především skutečnosti, že Národní banka Československá vznikla po válce, po dosažení kýžené státní nezávislosti. Bylo tedy třeba nejprve stabilizovat hospodářství, najít ideální formu banky tak, aby nebyly opakovány chyby minulosti. Zákonná úprava byla význačně novelizována ještě před vznikem samotné instituce, v čemž spatřuji záměr vytvořit „novou a lepší“ banku. Domnívám se, že při vzniku České národní banky byla situace jiná, poklidnější. Veškerý postup byl ošetřen zákony a opíral se o vzájemný konsensus na české a slovenské straně. Zákonná úprava byla až na federální ustanovení v podstatě převzata.

Co se týče odlišností v charakteristice postavení centrálních bank, byla úprava Národní banky československé posunem v nezávislosti instituce, ale stále nebyl vliv

státu ani vlády úplně odstraněn. Centrální banka měla formu akciové společnosti s majoritním podílem státu, na které mohly rovněž participovat banky a jiné podnikatelské subjekty. Stát udílel a odnímal emisní privilegium. Vláda navrhovala jmenování i odvolání členů bankovní rady bez zákonem stanovených podmínek a existoval institut vládního komisaře, který dohlížel na soulad se zájmy státu. Jsem toho názoru, že taková úprava byla poplatná své době, ale dnešním požadavkům na nezávislost centrální banky by příliš nevyhovovala.

Zejména proto se nedomnívám, že při tvorbě zákona o České národní bance byla inspirace hledána v bankovním zákoně. Úprava byla v podstatě převzata ze zákona o Státní bance Československé, při jehož koncipování byly dle mého názoru inspiračním zdrojem spíše zahraniční úpravy tak, aby se porevoluční centrální banka zařadila mezi moderní evropské centrální banky. Činnost Národní banky Československé byla v éře direktivně plánované ekonomiky ukončena a došlo k přerušení kontinuity, na kterou tedy již nebylo navázáno.

Jedinou věcí, kterou bych ráda zmínila jako potenciální vylepšení současné právní úpravy po vzoru Národní banky Československé, by bylo zakotvení postupného obměňování členů bankovní rady, které dle mého názoru zajišťuje kontinuitu orgánu a eliminuje možnost nárazové výměny členů za nové členy zcela jiného smýšlení. Pro doplnění dodávám, že ačkoli není postupné obměňování v současné době zakotveno, de facto se k němu dospělo přirozeně. Domnívám se rovněž, že najít najednou sedm osob dostatečně kvalifikovaných a zkušených pro funkci může být obtížné.

SEZNAM ZKRATEK

- Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové (v práci jen jako „**bankovní zákon**“)
- Zákon č. 102/1925 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920 č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové (v práci jen jako „**novela bankovního zákona**“)
- Zákon č. 22/1992 Sb., o Státní bance československé (v práci jen jako „**zákon o Státní bance československé**“)
- Ústavní zákon č. 493/1992 Sb., kterým se mění a doplňují ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ve znění pozdějších ústavních zákonů, a některé další ústavní zákony (v práci jen jako „**ústavní zákon č. 493/1992 Sb.**)
- Ústavní zákon č. 541/1992 Sb., o dělení majetku České a Slovenské Federativní Republiky mezi Českou republikou a Slovenskou republikou a jeho přechodu na Českou republiku a Slovenskou republiku (v práci jen jako „**ústavní zákon o dělení majetku**“)
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (v práci jen jako „**Ústava**“)
- Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance (v práci jen jako „**zákon o České národní bance**“)
- Zákon č. 442/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu, ve znění pozdějších předpisů (v práci jen jako „**zákon č. 442/2000 Sb.**)
- Zákon č. 127/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 442/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu, ve znění pozdějších předpisů (v práci jen jako „**zákon č. 127/2002 Sb.**“)
- Zákon č. 227/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (v práci jen jako „**zákon č. 227/2013 Sb.**)

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ODBORNÁ LITERATURA

- BAHÝLOVÁ, Lenka, FILIP, Jan, MOLEK, Pavel, PODHRÁZKÝ, Milan, SUCHÁNEK, Radovan, ŠIMÍČEK, Vojtěch, VYHNÁNEK, Ladislav. *Ústava České republiky - Komentář*. Praha: Linde Praha, 2010. 1536 s. ISBN 978-80-7201-814-7.
- BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Praha: Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2005, 195 s. ISBN 80-867-2919-2.
- BAŽANTOVÁ, Ilona, HOLMAN, Robert, KLAUS, Václav, KYSILKA, Pavel, TLUSTÝ, Vlastimil, WEIGL, Jiří a další autoři. *Právní postavení centrální banky v demokratickém státě: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. 118 s.
- JIRÁSKOVÁ, Věra, SUCHÁNEK, Radovan. *Pocta Prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc. k 70. narozeninám*. Praha: Linde, 2004. 614 s. ISBN 80-7201-487-0.
- KUNERT, Jakub, NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Česká národní banka, 2008. 183 s. ISBN 978-808-7225-066.
- PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. 1152 s. ISBN 978-80-7502-084-0.
- RAŠÍN, Alois. *Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922. 147 s.
- RAŠÍN, Alois. *Můj finanční plán*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920. 208 s.
- REVENDA, Zbyněk, MANDEL, Martin, KODERA, Jan, MUSÍLEK, Petr, DVOŘÁK, Petr. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2012. 424 s. 978-80-7261-240-6.
- REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. 3. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7261-230-7.
- RÝDL, Tomáš, BARÁK, Josef, SAŇA, Luděk, VÝBORNÝ, Petr. *Zákon o České národní bance: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7478-622-8.

- RYCHETSKÝ, Pavel, LANGÁŠEK, Tomáš, HERC, Tomáš, MLSNA, Petr a kolektiv. *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 1224 s. ISBN 978-80-7478-809-3.
- TOMŠÍK, Vladimír a kolektiv. *100 let česko-slovenské koruny. Měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2.
- VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. 95 s. ISBN 80-238-7796-8.
- VENCOVSKÝ, František, JINDRA, Zdeněk, NOVOTNÝ, Jiří, PŮLPÁN, Karel, DVOŘÁK, Petr a kolektiv. *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha: Bankovní institut, a.s., 1999. 594 s. ISBN 80-7265-030-0.
- *Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy: sborník příspěvků*, uspořádal Jan Kysela. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 423 s. ISBN 80-86432-45-9.
- SAYERS, Richard Sidney. *The Bank of England 1891 - 1944: Appendixes*. Cambridge University Press, 1976, 411 s. ISBN 978-0521210669. Str. 76, 77.
Dostupné z:
<https://books.google.cz/books?id=uQQ9AAAAIAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- *Analýzy sladění 2019 – jak je ekonomika ČR připravena na přijetí eura?* [online]. Dostupné z:
<https://www.cnb.cz/cs/cnb-news/aktuality/Analzy-sladenosti-2019-jak-je-ekonomika-CR-pripravena-na-prijeti-eura/>
- *Bankovní úřad ministerstva financí* [online]. Dostupné z:
https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/bankovni_urad_ministerstva_financi
- *Cílování inflace v ČR* [online]. Dostupné z:
<https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/cilovani/>
- *Česká národní banka* [online]. Dostupné z:
https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/ceska_narodni_bank/index.html
- *Hlavní poslání centrální banky* [online]. Dostupné z:
<https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/vzdelavani/menova-politika-clanky/page-00001/>
- *Národní banka Československá* [online]. Dostupné z:

- https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/narodni_bank_a_ceskoslovenska/index.html
- BÖHM, Jiří. *Nezávislost centrální banky*. Vzdělávací prezentace [online]. Dostupné z:
https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/menova-politika/.galleries/vzdelavani/mp_prezentace/03_nezavislost_centralni_banky.pdf
 - *Nové organizační uspořádání poboček ČNB od 1. 1. 2019* [online]. Dostupné z:
<https://www.cnb.cz/cs/cnb-news/tiskove-zpravy/Nove-organizacni-usporadani-pobocek-CNB-od-1.-1.-2019>
 - *Období zlaté měny* [online]. Dostupné z:
https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/2_obdobi_zlate_meny/
 - *Rašínova měnová reforma* [online]. Dostupné z:
http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/1_vznik_a_stabilizace_samostatne_ceskoslovenske_meny/rasinova_menova_reforma.html
 - *Ustavující valná hromada Národní banky Československé* [online]. Dostupné z:
https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/narodni_bank_a_ceskoslovenska/ustavujici_valna_hromada_narodni_banky_ceskoslovenske.html
 - *Vláda termín přijetí eura prozatím nestanoví* [online]. Dostupné z:
<https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2018/vlada-termin-prijeti-eura-prozatim-nesta-33674>
 - *History*. (Banca d'Italia) [online]. Dostupné z:
<https://www.bancaditalia.it/chisiamo/storia/index.html?com.dotmarketing.htmlpage.language=1>
 - *Our History*. (Bank of England) [online]. Dostupné z:
<https://www.bankofengland.co.uk/about/history>
 - *Historical timeline*. (Sveriges Riksbank) [online]. Dostupné z:
<https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/historical-timeline/>
 - *1661 - First banknotes in Europe*. (Sveriges Riksbank) [online]. Dostupné z:
<https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/historical-timeline/1600-1699/first-banknotes-in-europe/>
 - *1668 - Sveriges Riksbank is founded*. (Sveriges Riksbank) [online]. Dostupné z:
<https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/historical-timeline/1600-1699/sveriges-riksbank-is-founded/>

- *1831 - Private banks issue their own banknotes.* (Sveriges Riksbank) [online].
Dostupné z:
<https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/historical-timeline/1800-1899/private-banks-issue-their-own-banknotes/>

PRÁVNÍ PŘEDPISY

- Zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n.
- Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky
- Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové
- Zákon č. 102/1925 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920 č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové
- Vyhláška ministra financí č. 43/1926 Sb. z. a n., o zahájení činnosti Národní banky Československé
- Opatření Stálého výboru č. 166/1929 Sb. z. a n., o konečné úpravě Československé měny
- Zákon č. 36/1960 Sb., o územním členění státu
- Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci
- Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách
- Zákon č. 22/1992 Sb., o Státní bance československé
- Ústavní zákon č. 493/1992 Sb., kterým se mění a doplňují ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ve znění pozdějších ústavních zákonů, a některé další ústavní zákony
- Ústavní zákon č. 541/1992 Sb., o dělení majetku České a Slovenské Federativní Republiky mezi Českou republikou a Slovenskou republikou a jeho přechodu na Českou republiku a Slovenskou republiku
- Ústavní zákon č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky
- Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance
- Zákon č. 60/1993 Sb., o oddělení měny

- Nařízení vlády č. 61/1993 Sb., k provedení zákona o oddělení měny
- Zákon č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu
- Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla)
- Zákon č. 442/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu, ve znění pozdějších předpisů
- Ústavní zákon č. 448/2001 Sb., kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., ústavního zákona č. 300/2000 Sb. a ústavního zákona č. 395/2001 Sb.
- Zákon č. 127/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 442/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
- Zákon č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů
- Zákon č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví
- Zákon č. 227/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony
- Zákon č. 240/2013 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech
- Zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru
- Zákon č. 370/2017 Sb., o platebním styku
- Organizační řád České národní banky, schválený bankovní radou dne 6. prosince 2017 – úplné znění po změně č. 8. Dostupné z:
https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/o_cnb/.galleries/download/organizacni_rad_cnb.pdf
- Protokol o statutu Evropského systému centrálních bank a Evropské centrální banky. Dostupné z:
<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecbinstitutionalprovisions2004cs.pdf?6c3f683be89dc6d17e2c06705686a936>

- Smlouva o fungování Evropské unie. Dostupné z:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

JUDIKATURA

- Nález Ústavního soudu č. 278/2001 Sb. ze dne 20. června 2001
- Nález Ústavního soudu č. 285/2001 Sb. ze dne 20. června 2001

OSTATNÍ

- Důvodová zpráva k zákonu o České národní bance. Dostupné z:
https://www.psp.cz/eknih/1992cnr/tisky/t0191_02.htm
- Výroční zpráva České národní banky za rok 2014. Dostupné z:
https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/o_cnb/.galleries/hospodareni/vyrocní_zpravy/download/vyrocní_zprava_2014.pdf
- Věstník Muzea cenných papírů. Praha. Ročník X., Číslo 3. Dostupné z:
<http://www.das-mcp.cz/muzeum/files/vestniky/MCP%20Vestnik%2003-2017-FINALm.pdf>
- CIMBUREK, Jan, ŘEŽÁBEK, Pavel. *Centrální bankovníctví v kontextu právního řádu na území České republiky*. In: Český finanční a účetní časopis, 2010, roč. 5, č. 2. Dostupné z:
<https://cfuc.vse.cz/pdfs/cfu/2010/02/03.pdf>
- GYÖRGY, Péteri. *Central Bank Diplomacy: Montagu Norman and Central Europe's Monetary Reconstruction after World War I*. In: Contemporary European History / Volume 1 / Issue 3, 1992, Str. 240. Dostupné z:
<https://www-cambridge-org.ezproxy.is.cuni.cz/core/journals/contemporary-european-history/article/central-bank-diplomacy-montagu-norman-and-central-europes-monetary-reconstruction-after-world-war-i/83AE1D639F8D76F2D43F4B2C4CB303F6>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: Jednostupňový a dvoustupňový bankovní systém

Obr. 2: Základní zásady činnosti centrálních bank dle Montagu Collet Normana

Obr. 3: Porovnání orgánů Národní banky Československé a České národní banky

ABSTRAKT

POSTAVENÍ A ÚLOHA CENTRÁLNÍCH BANK V HISTORII

Diplomová práce popisuje a srovnává právní zakotvení a postavení dvou centrálních bank v naší historii, centrální banky samostatné Československé republiky, Národní banky československé, a centrální banky České republiky, České národní banky. Cílem práce je představit a porovnat vybrané aspekty u obou bank prostřednictvím metody analýzy a komparace. Hypotézou je, že jsou si obě banky jako centrální banky demokratických států podobné v právním zakotvení a postavení. Záměrem je tuto hypotézu ověřit a zjistit, zda byla prvorepubliková úprava inspiračním zdrojem při tvorbě právní úpravy centrálního bankovníctví při vzniku České republiky.

První část diplomové práce popisuje bankovní systém, charakteristiku a vznik centrálního bankovníctví ve světě i u nás. Následně jsou představeny okolnosti vzniku Národní banky Československé a České národní banky. Druhá část se věnuje zakotvení obou centrálních bank v právním řádu, na ústavní i zákonné úrovni, a cíli činnosti a jeho úpravě v právním řádu. Třetí část pojednává o charakteristice postavení obou bank stran právní formy, orgánů a míry nezávislosti.

V porovnávaných aspektech centrálních bank převažovaly spíše odlišnosti a při tvorbě postsocialistické legislativy nebyla prvorepubliková úprava inspiračním zdrojem, zejména přihlédne-li se k deficitům nezávislosti Národní banky Československé, kdy stát a vláda měly na její fungování velký vliv. Centrální banka měla formu akciové společnosti s majoritním podílem státu, na které mohly rovněž participovat banky a jiné podnikatelské subjekty. Stát udílel a odnímal emisní privilegium. Vláda navrhovala jmenování i odvolání členů bankovní rady bez zákonem stanovených podmínek. Taková úprava by dnešním požadavkům na nezávislost centrální banky nejspíše nevyhovovala. Hypotéza byla tudíž vyvrácena.

KLÍČOVÁ SLOVA

Centrální bankovníctví, Národní banka Československá, Česká národní banka

ABSTRACT

STATUS AND ROLE OF CENTRAL BANKS IN HISTORY

This diploma thesis describes and compares the regulation and status of two central banks in our history, the central bank of the independent Czechoslovak Republic and the central bank of the Czech Republic. The aim of this thesis is to present and compare selected aspects of both central banks through the method of analysis and comparison. The hypothesis is that both banks, as central banks of democratic states, are similar in their regulation and status. The intention is to verify this hypothesis and find out whether the Czechoslovak Republic legislation was a source of inspiration for the creation of central banking legislation when the Czech Republic was established.

The first part of the thesis describes the banking system, the characteristics and origin of central banking in the world and the Czech region. Subsequently, the circumstances of the establishment of the National Bank of Czechoslovakia and the Czech National Bank are presented. The second part deals with the constitutional and legal regulations of both central bank and the objectives of their activities. The third part characterizes the status of both central banks as regards legal form, bodies and degree of independence.

Differences have prevailed in the compared aspects of central banks. The Czechoslovak Republic regulation was not a main source of inspiration in the drafting of post-socialist legislation, especially when the degree of state influence on the functioning of the bank is taken into account. The National Bank of Czechoslovakia took the form of a joint-stock company with a majority state shareholding, in which banks and other business entities could also participate. The state was entitled to grant and revoke the money issuance right. The government was entitled to propose the appointment and removal of members of the bank board without conditions stipulated by law. Such an adjustment would probably not meet today's requirements for central bank independence. The hypothesis has therefore been disproved.

KEY WORDS

Central banking, the National Bank of Czechoslovakia, the Czech National Bank